

Ludus calamorum. Husité, Cesarini a Zikmund před bitvou u Domažlic v novém světle zapadlého pražského manifestu

DUŠAN COUFAL

Když počátkem sedmdesátých let 20. století připravovali Amedeo Molnár a F. M. Dobiáš úvodní studii k českému překladu *Confessio Taboritarum* Mikuláše Biskupce z Pelhřimova, nemohli podrobněji nezmínit polemický traktát Jana Rokycany *De septem culpis Taboritarum* z jara roku 1431, protože Biskupec se proti němu v druhé části svého díla obsáhle ohradil. Při představení Rokycanova textu se oba badatelé rozhodli rozluštit jednu nejasnost, kterou s sebou nese.

Rokycana ve svém posledním obvinění – ve skutečnosti šestém – vytýká táborským kněžím jejich účast na politické správě obcí (tj. jejich světské panování) a na závěr svého výkladu je odkazuje na jistý traktátek jednoho pražského mistra, začínající slovy *Gens namque Boemica*, kde se údajně lze o světském panování kněží dočíst více. Molnár s Dobiášem podobný text neznali, jejich kolega a přední znalec husitského písemnictví F. M. Bartoš je nicméně upozornil „na zajímavý nedlouhý projev husitský v rukopise pražské universitní knihovny III G 16, fol. 62r“, který se počíná podobně, *Quia igitur gens Boemica*. Oba prvně jmenovaní si rukopisu z výše uvedených důvodů všimají podrobněji, a ačkoliv se především snaží odůvodnit, že právě on je pravděpodobně oním hledaným traktátkem, zároveň se neubrání jej nazývat manifestem. Spatřují v něm totiž primárně reakci na jednání husitské delegace v Krakově v dubnu 1431.¹ Spíše na „žánr“ manifestu ukazuje i starší hod-

1) Srov. Amedeo MOLNÁR – František Mrázek DOBIÁŠ, *Předmluva*, in: Mikuláš z Pelhřimova, *Vyznání a obrana Táborů*, z lat. originálu přeložili Tíž, Praha 1972, s. 17–27, zvl. s. 24–27, kde také uvedená citace. K Rokycanově textu viz František Michálek BARTOŠ, *Literární činnost M. Jana Rokycany*, in: *TÝŽ, Literární činnost M. Jana Rokycany*, M. Jana Příbrama a M. Petra Payna, Praha 1928, s. 23, č. 3.

nocení uvedeného rukopisu Dagmar Marečkovou, která ve studii z roku 1967 mluví o „předmluvě“ či o „úvodu ke čtyřem pražským artikulům, pocházejícím asi z doby před koncilem basilejským“ (čtyřmi artikuly míní text následující na fol. 62v). Rovněž Marečková prozrazuje, že ji na rukopis upozornil F. M. Bartoš.²

Ačkoliv se jedná o text z oblasti husitské zahraniční politiky, ve stávajících kompendiích k husitské revoluci o něm kupodivu nic nenalezneme a výjimkou není ani dílo jeho pravděpodobného objevitele F. M. Bartoše.³ Následující studie si klade za cíl tuto skutečnost změnit a znovu kriticky prověřit možnosti jeho chronologického určení. Výsledkem bude získání nového interpretačního klíče ke známým i zatím přehlíženým agitačním textům, které vznikly v předvečer jednoho z nejpohnutějších okamžiků husitské revoluce.

I. Dochování *Gens Boemica*

Nahlédneme-li zkoumaný text z hlediska jeho doposud jediného známého zápisu v rukopisu Národní knihovny ČR III G 16, již způsob, jakým je zde zaznamenán, naznačuje, že má dvě výrazné části. První je zapsána na fol. 62r a počíná se *Gens Boemica*, respektive po korekci téhož písaře *Quia igitur gens Boemica*. Přestože na konci strany zbylo ještě dost místa k dalšímu zápisu, text pokračuje až na následující straně 62v, kde začíná slovy *Barones, nobiles, milites*. Zatím o této druhé části povězme tolik, že přináší fragmentární deklaraci čtyř pražských artikulů, která je svou strukturou blízká vyhlášení tzv. oficiální verze artikulů v červenci 1420. O fragment se jedná proto, že zde kromě intitulace a stručného zdůvodnění vyhlášení artikulů (promulgace) nacházíme ze čtyř článků pouze požadavek svobodného kázání Božího slova, zde uvedený jako první v pořadí. Poté přichází stejnou rukou záznam, který odkazuje na jiné místo kodexu se zbylými artikuly, přičemž jako druhý v pořadí zde přichází požadavek laického kalicha (*Alii articuli tres habentur ante, folio XVII°. Secundum, quod sacramentum divinissime eukaristie etc.*).⁴ Vzápětí vyložíme, kam daný odkaz míří a jak mu rozumět.

To, že části *Gens Boemica* a *Barones, nobiles, milites* tvoří jeden celek, jedno dílo, naznačuje nadpis, který předchází *Gens Boemica* a explicitně odkazuje na čtyři pražské články; v původní podobě zněl *Quatuor articuli legis Dei, pro quibus Boemi se opposuerunt*. Stejný písař jej posléze zkorigoval a rozšířil, a stejně tak slovům *Gens Boemica* nad linkou předsadil *Quia igitur*.⁵ Protože uvedená písařská ruka

2) Dagmar MAREČKOVÁ, *Leningradský zlomek staročeské veršované skladby husitské*, Sborník Národního muzea v Praze, C – Literární historie 12, 1967, s. 76.

3) V souvislosti s jednáním v Krakově srov. František Michálek BARTOŠ, *Husitská revoluce II. Vláda bratrstev a její pád 1426–1437*, Praha 1966, s. 81, který nadto výslovně říká, že výsledek poselstva vzbudil asi jen málo pozornosti; dále František ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, 2. vyd. Praha 1996, s. 232, a Petr ČORNEJ, *Velké dějiny země Koruny české V. 1402–1437*, Praha – Litomyšl 2000, s. 530–532. Není mi známo, že by se uvedení badatelé v citovaných dílech dotkli zkoumaného textu kdekoli jinde. Neobjevuje se ani ve výboru *Husitské manifesty*, přel. Amedeo MOLNÁR, Praha 1980.

4) Viz Národní knihovna ČR (dále jen NK ČR) Praha, rkp. III G 16, fol. 62rv. Edici obou částí textu otiskují v příloze A této studie.

5) Viz níže, edici v příloze A, kde jsou dodatečné zásahy písaře zachyceny v připojeném kritickém aparátu.

zapsala obě části našeho textu, máme další nepřímou indicii, považovat je za jeden celek. Jaké povahy však jsou dotčené korektury? A kdy k zápisu alespoň přibližně mohli dojít? Více o tom napoví další texty zapsané ve zkoumaném klementinském kodexu III G 16.

Jedná se o sborník různorodých textů převážně k českým náboženským sporům první třetiny 15. století. Jak dosvědčuje původní vazba, gotické *registrum generale* na fol. 1r, ale i stará signatura E 18, kodex byl takto svázán již v 15. století. Vedle traktátů, zvláště předních českých reformátorů, a akt Husovy kauzy zde nalezneme historiografické texty, biblický komentář, synodální písemnosti, listy, opisy dvou dokumentů k dějinám pražské univerzity nebo třeba latinskou satirickou skladbu *Nuper coram* z roku 1420.⁶ Naznačenou diverzitu rukopisu podtrhuje množství písarských rukou. Při jejich důkladnější probírce lze ovšem rozlišit přinejmenším jednu skupinu textů, která byla, zdá se, zapsána stejnou rukou zběžnou drobnější gotickou kurzívou již výrazně zaoblených tvarů. Tato ruka se většinou vyznačuje nápadným vlněním písma na řádku, popřípadě jeho ujížděním ze základní linky směrem nahoru nebo dolů. A právě do této skupiny převážně kratších zápisů lze se vší pravděpodobností zařadit i text na foliu 62rv.⁷

Pro účely naší studie postačí, poukážeme-li alespoň na ty z textů naznačené skupiny, které se nám jeví být pro její další vymezení a poznání klíčové či charakteristické. Především si musíme povšimnout pamětních zápisků o událostech z let 1414–1420. Obsáhle se k nim ve své edici *Husitské kroniky Vavřince z Březové* vyjádřil již Jaroslav Goll. Zápisů má co do formy i obsahu za volný výtah z Vavřincova

6) Srov. rozpis kodexu, vyhotovený Josefem TRUHLÁŘEM, *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum qui in c. r. Bibliotheca publica atque Universitatis Pragensis asservantur. Pars prior*, Pragae 1905, s. 217–220, č. 541.

7) Do naznačené skupiny „jedné ruky“ řadíme s různou mírou pravděpodobnosti tyto nerozsáhlé texty a zápisy: excerptum z Wyclifova díla *De potestate pape* na fol. 15v; dále Augustinův list na fol. 22r–24r; latinské glosy a závěrečná rubrika u česky psaného listu Šimona z Tišnova na fol. 25r–26v a 31r, kde je list dokončen pod značkou „+“; dále *Auctoritates contra hereticos* na fol. 28v–30r; pamětní zápisy vycházející z *Husitské kroniky Vavřince z Březové* na fol. 30v–32r, dokončené až na fol. 165rv opět pod značkou „+“; výpisky *De obediencia pape* na fol. 32v; dále *Supplicacio cleri facta pape contra magistrum Iohannem Hus* na fol. 35v; dále *Ista est sermocinacio magistri Iohannis Hus scripta et publice predicata contra indulgencias pape falsas et erreccionem crucis* na fol. 39v–40v a za textem následující poznámka o kompaktátech spolu se zápisem *Ista sunt concordata, que debent fieri et facto teneri per execucionem compactatorum tempore Philiberti* etc. rovněž na fol. 40v; dále stručné analistické zápisy k českým dějinám na fol. 41rv; dokončení zápisu *Magistri Iohannis de Przibram tractatus de usura* na fol. 53v–56v; naše *Quatuor articuli legis Dei, pro quibus Boemi se opposuerunt* na fol. 62rv; dále text nadepsaný *Ex compactatis ista habentur* na fol. 63r a text *De rege Bohemie Georgio* na fol. 63v; dále *Insulsa querimonia cleri archiepiscopo Pragensi contra magistrum Iohannem Hus* spolu s Husovou odpovědí na tyto články na fol. 69r–71v; následující texty k basilejskému koncilu na fol. 72rv; dále *Replica quedam* (nad linkou zpřesněno na *magistri Hus*) *inpugnans eandem* na fol. 79v; *Dictamen concilii Constanciensis contra husitas* na fol. 83rv; *Articuli dati per Sbynkonom archiepiscopum contra magistrum Iohannem Hus* na fol. 95v; dva zápisy na fol. 98r a dále zřejmě také *Statuta Arnesti archiepiscopi Pragensis* na fol. 98v–99v a části z *Tractatus, in quo continentur articuli Paterinorum*, zapsané na fol. 105r–106v a 111r–115v; excerptum ze sv. Ambrože na fol. 136v; nadpis u Husových *De VI erroribus. Iste auctoritates sunt scripte per magistrum Hus in Bethelalem in parietibus* etc. na horním okraji fol. 137r a výpisky na fol. 149v; srov. také nadpisy u textů na fol. 8v, 36r, 50r a 84r a také pamětní zápisy na zadní předsádce.

díla, protože jsou však místy obsáhlejší, dopřál jim ve stejném svazku *Fontes rerum Bohemicarum* samostatného vydání. Goll právem soudí, že neznámý písař je začal zapisovat na volná místa do již uspořádaného rukopisu.⁸ Prozradil mu to na sebe písař sám. Text začal zaznamenávat do volného prostoru na fol. 30v–32r. Na závěr svého zápisu ovšem výslovně upozornil, že jej dokončil až na posledním listu celého kodexu (*Finis horum gestorum habetur ultimo folio huius libri*) pod značkou „+“. Tu potom skutečně nalézáme na posledním listě rukopisu a tamtéž i dokončení celého zápisu. Goll dále soudí, že písař svůj text do kodexu zapisoval v druhé polovině 15. století. Vyšel při tom ze zjištění, že stejná ruka zapisovala ještě na jiných místech rukopisu další pamětní zápisy, včetně záznamu na fol. 63v o bouřlivém zemském sněmu v Praze v srpnu 1462, kde bylo českými posly ohlášeno zrušení kompaktát Piem II.⁹ A v rukopise nalezneme ještě další pozoruhodné zápisy stejné ruky.

Na foliu 79v se nachází text uvozený *Replica quedam* (nad linkou zpřesněno na *magistri Hus*) *inpu gnans eandem*, tj. *cruciatam*. V deseti člancích se zde zpochybňuje vyhlášení odpustků Janem XXIII. roku 1411 na podporu křížového tažení proti neapolskému králi Ladislavovi. Články se na závěr připisují Janu Husovi, o němž je jinak dobře známo, že v létě 1412 kriticky vystupoval proti odpustkové bule dotčeného papeže.¹⁰ Ačkoliv o Husově autorství *Contra cruciatam* (II) se nepochybuje, zde přítomná redakce vznikla opět nejdříve až v druhé polovině 15. věku (nejspíše v sedmdesátých letech). V pátém bodu, v němž se mluví o zneužití odpustků papežem Bonifácem IX. v jednom z jubilejních let, se s tím totiž dává do kritické paralely vyhlášení kruciáty Piem II. proti Jiřímu z Poděbrad v prosinci 1466 a následná válka s Matyášem Korvínem.¹¹

Jinou zajímavou aktualizací staršího textu náš písař zapsal na fol. 83rv. Jedná se o ultimativní výnos papeže Martina V. z prvních měsíců roku 1418, podpořený zřejmě ještě kostnickým koncilem, který ve 24 bodech diktuje českému panovníkovi plán restaurace poměrů v Čechách.¹² Jedenáctý bod předpokládá, že deset předních husitských heresiarchů bude donuceno odebrat se ke kuriálnímu soudu. Ačkoliv si písař k textu poznamenal *tempore regis Wenceslai*, v našem rukopise na uvedeném místě čteme: *Et sunt Iohannes Rokycana, Gessenicz, Wenceslaus Drachow, Nicolaus*

8) Srov. Jaroslav GOLL, *Mistr Vavřinec z Březové a jeho spisy*, in: FRB V, edd. Josef Emler – Josef Gebauer – J. Goll, Praha 1893, s. xxxvii–xxxviii; edice zápisů tamtéž, s. 537–541.

9) Srov. J. GOLL, *Mistr Vavřinec*, s. xxxvii, kde v pozn. 8 edice mj. i tohoto zápisu. K uvedenému sněmu Rudolf URBÁNEK, *Věk Poděbradský IV. Čechy za kralování Jiříka z Poděbrad. Léta 1460–1464*, Praha 1962 (= České dějiny III/4), s. 560–570.

10) K tomu srov. Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus. Život a učení I/2*, Praha 1921, zvl. s. 80–98, k našemu textu s. 81–83.

11) Naposledy i s dotčenou interpolací vydáno in: *Magistri Iohannis Hus Polemica*, ed. Jaroslav ERŠIL, 2. vyd. Turnhout 2010, s. 138–139 (= MIHOO 22; CCCM 238). Srov. také František Michálek BARTOŠ – Pavel SPUNAR, *Soupis pramenů k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského*, Praha 1965, s. 104, č. 54. K situaci v šedesátých letech srov. alespoň Petr ČORNEJ – Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české VI. 1437–1526*, Praha – Litomyšl 2007, s. 239–244.

12) Viz *Geschichtschreiber der husitischen Bewegung in Böhmen II*, ed. Constantin HÖFLER, Wien 1865 (= *Fontes rerum Austriacarum I/6*), s. 240–243, č. 6. K textu a jeho pozadí srov. František ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, 2. vyd. Praha 1996, s. 300–301, a Jiří KEJŘ, *Dekret kostnického koncilu o suspensí pražské university*, *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 47, 2007, s. 46.

Rietiq[?], *M<artinus> Lup<aci>us*.¹³ Pouze Jan z Jesenice se objevuje v původním znění z roku 1418, kdo je oním Mikulášem, nedokážeme rozhodnout. Jan Rokycana († 1471), Václav z Dráchova († 1469) a Martin Lupáč († 1468) jsou v každém případě duchovní hlavy (po)kompaktátního utrakvismu, a to i doby poděbradské.

Vraťme se však ještě k opisu Husova dílka *Contra cruciatam*. Na jeho závěr stejný písař připojil odkaz na podobný text, který se v kodexu nachází pod značkou E 3°.¹⁴ K celému zápisu se však ještě jednou vrátil a drobnějším písmem do zbylého volného místa jednak připojil pamětní záznam o důvodech mučednické smrti Jana Husa v Kostnici, znovu odkázal na látku pod siglou E 3°, ale nadto upozornil i na články proti Husovi pod značkami H 6 a L 10.¹⁵ Na udaných místech v rukopise pak skutečně nacházíme jak Husovi připisovaný „leták“ *Pax Christi* z druhé poloviny června 1412 proti odpustkové bule,¹⁶ tak žalobní články na Husa z roku 1409, určené arcibiskupovi Zbyňkovi z Hazmburka.¹⁷ K těmto článkům je potom opět do zbývajících místa na stránce drobnějším písmem připojen pamětní zápis, tentokrát o spálení Wyclifových knih v červenci 1410.¹⁸ Také tyto texty se vši pravděpodobností zaznamenal v různých etapách náš písař, přičemž způsob zápisu žalobních článků opět jasně dokazuje, že tak činil do již svázaného kodexu na prázdné listy či do zbývajících volného prostoru. Rozepsaný text žalobních článků na původně prázdném foliu 95v totiž mohl dokončit až na dalším volném místě v půli folia 98r.

Nyní můžeme přesvědčivě vysvětlit, proč písař nezapsal druhou část našeho textu se čtyřmi artikuly celou, ale po prvním článku odkázal na jiné místo v kodexu. Vzhledem k tomu, že pracoval s již svázaným rukopisem, dobře věděl, že se v něm na fol. 47v–49v nalézají ještě jiný, starší zápis čtyř pražských článků i s jejich odůvodněním. Nejspíše si tak chtěl ušetřit další namáhavé opisování a u zbylých artikulů se spokojil pouze s odkazem na tento starší zápis. Oba zapsané texty potom skutečně odděluje písařem oznámených 17 folií.

13) NK ČR Praha, III G 16, fol. 83r.

14) Tamtéž, fol. 79v: *Iste sunt rationes magistri Iohannis Hus, qui cum sibi adherentibus opposuit se et predicavit tunc temporis contra talem cruciatam sangwinolentam. Et alie rationes seu magis scripta divine legis ponuntur superius E 3°, vide ibi.*

15) Tamtéž: *Idcirco magistro Iohanni Hus hoc in concilio Constantiensi est in malum adductum, quod contra ecclesiam Romanam et eius auctoritatem et obedienciam docuisset, predicasset et homines ad hoc induxisset etc. Solvere ergo et benefacere ei pro talibus volentes [rpk. volentibus] voragini ignis ipsum tradiderunt et suam maliciam consumaverunt. Sed quia ipse pro veritate et ewangelio se opposuit usque mortem, palmam martyrii est adeptus. Similem materiam et huic conformem vide ante E 3° et articulos contra eundem collectos h 6 et l 10.* Jan SEDLÁK, *Husovy spisy proti bule odpustkové*, in: Týž, *Několik textů z doby husitské II*, Brno 1912, s. 30, pozn. 1, nicméně soudí, že tento dodatečný drobnější zápis byl zapsán jinou rukou.

16) Viz NK ČR Praha, III G 16, fol. 39v–40r. K tomu srov. F. M. BARTOŠ – P. SPUNAR, *Soupis pramenů*, s. 104–105, č. 55.

17) Viz NK ČR Praha, III G 16, fol. 95v a 98r. I s Husovými odpověďmi vydal František PALACKÝ, in: *Documenta Mag. Joannis Hus vitam, doctrinam, causam in Constantiensi concilio actam et controversias de religione in Bohemia annis 1403–1418 motas illustrantia*, Pragae 1869, s. 164–169, č. 2. K tomu srov. Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus. Život a učení I/1*, Praha 1919, s. 380–381.

18) Viz NK ČR Praha, III G 16, fol. 98r; i s edicemi registruje P. SPUNAR, *Repertorium auctorum Bohemorum protractum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans II*, Warsaviae – Pragae 1995, s. 149, č. 277. K historickému pozadí události srov. zvl. V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/1*, s. 412–414, a F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 241.

Zcela průkazné svědectví o zápisu našeho textu do již svázaného rukopisu přichází ve zmíněném gotickém *registrum generale* na fol. 1r. Zde se k sigle F 2° váže odkaz *Quatuor articuli, pro quibus Boemi se opposuerunt, de quibus habetur et tractatur alias in compactatis*, čili odkaz na náš text na fol. 62rv. Ve skutečnosti se jedná až o dodatečně aktualizovaný zápis poté, co byl starší záznam vyradován. Ten se musel původně vztahovat k manifestu se čtyřmi artikuly na fol. 47v–49v, neboť právě u něho nalézáme onu značku z registru F 2°.19

Všechna tato zjištění nás přivádějí k prvnímu dílčímu závěru: Zkoumaný text na fol. 62rv byl naším písařem do kodexu zapsán až v druhé polovině 15. století, zřejmě někdy v šedesátých či sedmdesátých letech, nejspíše ze zájmu o dějiny a památky rané husitské (zvl. husovské) a protihusitské literatury. Tento zájem byl, zdá se, motivován do jisté míry aktuálním děním doby, jako bylo nové křížové tažení proti Jiřímu z Poděbrad. Dodatečné zásahy do textu na fol. 62rv jsou tak buď nápravou písařských chyb, anebo písařovými vlastními interpolacemi, nikoliv odrazem jeho předběžného náčrtu, jak zvažovali A. Molnár s F. M. Dobiášem.²⁰

II. Žánr a obsah *Gens Boemica*

I když nyní víme, proč máme před sebou fragmentární text, nic to nemění na skutečnosti, že písařova rozhodnutí v opise předlohy dále nepokračovat dnes můžeme jen litovat. Důvody jsou následující. Pod uvedeným starším zápisem na foliích 47v–49v se skrývá jedno ze znění tzv. oficiální redakce čtyř pražských artikulů, jak byly i s odůvodněním rozesílány od července 1420 z Prahy. Konkrétně se jedná o manifest shodný se zněním v *Husitské kronice* Vavřince z Březové.²¹ Jestliže srovnáme Vavřincovo znění a jiné podobné redakce článků z let 1420–1421 s námi zkoumaným fragmentem na fol. 62v, musíme nejprve konstatovat formální podobnost: v obou případech shodně následuje intitulace, promulgace a deklarace pražských článků. Co do obsahu a rozsahu se však oba texty odlišují, ačkoliv i zde lze rozpoznat společné jádro. Porovnáme-li nejprve intitulaci a promulgaci, především zaujme, že na rozdíl od textů z let 1420–1421 náš manifest promlouvá nejenom za stoupence kalicha Českého království, ale i Moravského markrabství, a opět reflektuje v zásadě tradiční stavovskou strukturu zemské obce: pány, rytíře, zemany, *ceteri militares* a konečně městské komuny v čele s Prahou.²² Jestliže u obce pražských

19) K podobné aktualizaci za cenu razury došlo i u následující položky registru pod siglou F 4°, tj. u Příbramova traktátu *De usura*. Na základě dodatečně zapsaného textu na fol. 40rv byl také ještě do horního okraje registru doplněn nový odkaz k sigle E 4° (ve skutečnosti se dotčený text v rkp. nachází pod značkou E 3°): *Que sunt oblata ex parte legatorum anno Domini 1436 in festo Andree, habetur ante sermonem Beati oculi qui etc. post tales sexternos, et sunt tanta tempore regiminis episcopi Philiberti [...]*.

20) Srov. A. MOLNÁR – F. M. DOBIÁŠ, *Předmluva*, s. 25.

21) Viz *Laurentius de Brzezowa, Chronica hussitarum*, ed. Jaroslav GOLL, in: FRB V, s. 391–395. K červencové redakci pražských manifestů se čtyřmi artikuly nověji Karel HRUZA, *Schrift und Rebellion. Die hussitischen Manifeste aus Prag von 1415–1431*, in: Geist, Gesellschaft, Kirche im 13.–16. Jahrhundert, hg. František Šmahel, Praha 1999 (= *Colloquia mediaevalia Pragensia* 1), s. 99–100. K manifestům přehledově i se starší literaturou P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny* VI, s. 330–332.

22) Viz *Gens Boemica* níže, v příloze A, ř. 47–49: *Barones, nobiles, milites, clientes, ceteri militares*,

měst je položen vytýkáci důraz *presertim*, je to první nápadný důkaz pražské provenience našeho textu.

Srovnáme-li dále zápis obhajoby prvního artikulu o svobodě kázání Božího slova na fol. 62v s jeho zněním v redakcích z let 1420–1421, dojdeme rovněž k závěru, že se jedná o texty příbuzné, a přesto jiné. Nejprve je třeba říci, že znění článku v našem manifestu i s úvodní částí jeho obhajoby se takřka doslova kryje s celou odpovídající pasáží k prvnímu artikulu, jak ji nacházíme u Vavřince z Březové. Rozdíl je pouze v tom, že náš manifest kromě drobného rozšíření v poslední větě (dodává slova *propriis ac etiam aliis*) požaduje v souladu s intitulací také svobodu kázání pro Moravské markrabství (přidává *ac marchionatum Moravie*).²³ Zbylou obhajobu prvního artikulu na fol. 62v, začínající slovy *Nam omnis scriptura*, potom již u Vavřince nenalezneme, a nutno říci, že ani v jiném z dnes známých manifestů. Texty, které rovněž snášejí na podporu dotčeného artikulu více argumentů, než jak tomu je u Vavřince, obsahují očividně jinou redakci.²⁴

Přesto lze k rozšířené argumentaci našeho manifestu dohledat jistou paralelu. Musíme však opustit kategorii manifestů a nahlédnout do traktátové literatury, konkrétně do obhajoby uvedeného článku, s níž na basilejském koncilu v lednu 1433 vystoupil sirotčí duchovní Oldřich ze Znojma. V jeho *positio* se nám s výjimkou první věty podařilo dohledat celý zbylý text, který má náš manifest vůči redakci z kroniky Vavřince z Březové navíc. Podobně jako v manifestu se také u Oldřicha ze Znojma jedná o souvislou, na dvou místech o něco rozšířenou pasáž, která uvádí doklady pro daný článek z Nového a zejména Starého zákona.²⁵

Zjištění této shody znamená, že náš manifest představuje doposud neznámý článek ve vývoji formulace husitského odůvodnění daného artikulu v letech 1420–1433. Můžeme předpokládat, že toto konstatování by platilo i pro znění obhajob zbylých tří husitských článků, kdyby je náš písař nepominul. Jestliže se při tom spokojil

civitatum communitates et presertim tota communitas civitatum Pragensium, capitalis regni Boemie, nomine suo aliorumque incliti huius regni Boemie ac marchionatus Moravie a s tím srov. intitulaci manifestu míšeňskému markrabímu z 8. července 1420, který vydal Johannes COCHLAEUS, *Historiae Hvssitarvm libri dvodecim*, Mainz 1549, s. 198 [zde datováno do 1421]: *Magistri ciuivm, consules et communitates maioris minorisque et novae ciuitatis Pragae, capitanei Baronum Militumque et clientum atque congregationis Bohemicae, communitates regni Bohemiae* [...]; dále intitulaci manifestu ve Vavřincově *Husitské kronice*, s. 391 (= NK ČR Praha, III G 16, fol. 47v): *Nos magister civium, consules et scabini totaque communitas civitatis Pragensis capitalis regni Bohemie nostro et aliorum fidelium huiusmodi regni nomine insitituimus etc.*; a také intitulaci v manifestu z roku 1420, prezentovaném v Polsku, srov. Stiftsbibliothek Seitenstetten, rkp. 280, fol. 219v–220r: *Nos capitanei magistrisque civium, consules et scabini ceteraque communitas civitatis Pragensis, capitalis regni Boemie, nostro et aliorum fidelium huius regni nomine instituimus.*

23) Srov. *Genš Boemica* níže, v příloze A, ř. 54–60, a k tomu *Laurentius de Brzezowa, Chronica hussitarum*, s. 391 (= NK ČR Praha, III G 16, fol. 47v).

24) Jedná se o manifest z roku 1420, který vydal František Michálek BARTOŠ, *Manifesty města Prahy z doby husitské*, Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 7, 1933, s. 282–283, a dva manifesty z roku 1430, které i s edicemi registruje P. SPUNAR, *Repertorium* II, s. 119, č. 214, a s. 119–120, č. 215.

25) Srov. *Genš Boemica* níže, v příloze A, ř. 61–90, a k tomu *Ulricus de Znojma, Positio de predicacione libera verbi dei*, in: *Orationes, quibus Nicolaus de Pelhřimov, taboritarum episcopus, et Ulricus de Znojmo, orphanorum sacerdos, articulos de peccatis publicis puniendis et libertate verbi dei in concilio Basiliensi anno 1433 ineunte defenderunt*, ed. František Michálek BARTOŠ, Tábor 1935, s. 103 a 104.

s odkazem na text do jisté míry podobný, ale nikoliv totožný, můžeme to opět přičítat jeho relativnímu odcizení době vzniku diskutovaných písemností. Na druhou stranu uchoval celou první část zkoumaného celku na fol. 62r a ta je, jak se nyní pokusím doložit, pro adekvátní interpretaci celého souboru klíčová.²⁶

„Český národ“ zde na základě zprostředkované zprávy (*audivimus veridico relatu*) reaguje na konkrétní událost, bohužel však přímo neurčenou, při níž jistí „rozsévači kookole“ (*zizanie seminatores*) ve snaze narušit mír navedli „světské rameno“, aby husitům nebylo poskytnuto bezpečné slyšení za účelem dokázání, odůvodnění a veřejného vyhlášení čtyř artikulů. Jedná se o reakci apelativně polemickou. Uvedení rozsévači měli očividně úzký vztah k římské kurii, neboť právě na ni a její ctitele (*curie Romane cultores*) se „český národ“ obrací s důrazným a mesianisticky sebevědomým apelem, aby se navrátila ke čtyřem pražským artikulům, k víře a praxi Krista a apoštolů.²⁷ Obrat z úvodní věty textu *inter cuncta mentis sue desideria* může navíc polemicky odkazovat na důležitou protihusitskou bulu papeže Martina V. z 22. února 1418, která začíná obdobně: *Inter cunctas pastoralis curae sollicitudines*.²⁸ Je proto pochopitelné, že právě na takovém pozadí v našem textu přichází v jakémsi kontrastu charakteristický důraz pražské reformní eklesiologie, podle něhož není nejvyšší hlavou bojující církve papež, ale Kristus. Z českých reformních teologů tento důraz rozvinul v reakci na tzv. velké schizma Vojtěch Raňkův z Ježova ve svém dnes v úplnosti nedochovaném traktátu *De scismate* (1385/1386),²⁹ a posléze polemicky zvláště Jan Hus v *De ecclesia* (1412/1413).³⁰ Přesto všechno „pastýři stáda Páně podřimují“ a vše-

26) Viz edici níže, v příloze A, ř. 3–45. Již dříve text českému čtenáři v podstatě formou překladu zpřístupnili A. MOLNÁR s F. M. DOBIÁŠEM, viz *Předmluva*, s. 25–26.

27) O husitském mesianismu obecně Rudolf URBÁNEK, *Český mesianismus v době hrdinské*, in: Týž, *Z husitského věku. Výbor historických úvah a studií*, Praha 1957, s. 7–28. S ohledem na tábořský chiliasmus Ernst WERNER, *Messianische Bewegungen im Mittelalter*, in: Týž, *Religion und Gesellschaft im Mittelalter*, hg. Silvio P. P. Scalfati, Spoleto 1995, s. 317–378, zde s. 348–357 (poprvé vydáno in *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 10, 1962).

28) Srov. *Gens Boemica* níže, v příloze A, ř. 4–5, a s tím Martinovu bulu, která naposledy vydána in: *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia VII. Acta Martini V. 1417–1431. Pars I. 1417–1422*, ed. Jaroslav ERŠIL, Praha 1996, s. 98–108, č. 218, zde s. 98.

29) Nedlouhé pasáže dochované v polemické reakci arcibiskupa Jana z Jenštejna vydal Rudolf HOLINKA, *Církevní politika arcibiskupa Jana z Jenštejna za pontifikátu Urbana VI.*, Bratislava 1933, s. 138–142, zde zvl. 138, a posléze i Jaroslav KADLEC (ed.), *Leben und Schriften des Prager Magisters Adalbert Rankonis de Ericinio*, Münster 1971, s. 339–342, zde zvl. 340: *puta Christus caput nostrum precipuum est, ergo non requiritur subordinatum sive secundarium*. V literatuře se vede spor o zdrojích Vojtěchova myšlení a jeho interpretaci, zvláště zda již mohl vyjít z díla Jana Wyclifa. K tomu srov. nověji alespoň Vilém HEROLD, *Ideové kořeny reformace v českých zemích*, in: *Politické myšlení pozdního středověku a reformace*, edd. Týž – Ivan Müller – Aleš Havlíček, Praha 2011, s. 219.

30) Srov. *Mistr Jan Hus, Tractatus de ecclesia*, ed. Samuel Harrison THOMSON, Praha 1958, zvl. kapitola 4. a 12. K Husově eklesiologii v různých interpretačních přístupech srov. nověji zvl. Alexander PATSCHOVSKY, *Ekklesiologie bei Johannes Hus*, in: *Lebenslehren und Weltentwürfe im Übergang vom Mittelalter zur Neuzeit*, hg. Hartmut Boockmann – Bernd Moeller – Karl Stackmann, Göttingen 1989, s. 370–399; František J. HOLEČEK, *Husovo pojetí církve (Příspěvek k diskusi)*, in: Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi, ed. Jan Blahoslav Lášek, Praha 1995, s. 139–146; Vilém HEROLD, *Hus a Wyclif. Srovnání dvou traktátů De ecclesia*, in: Jan Hus na přelomu tisíciletí, edd. Miloš Drda – František J. Holeček – Zdeněk Vybíral, Ústí nad Labem 2001 (= Husitský Tábor, Supplementum 1), s. 83–112, a Alexander PATSCHOVSKY, *Das Gewissen als Letztinstanz. Wahrheit und Gehorsam im Kirchen-*

možně brání dlouhodobé snaze husitů navrátit kurii pomocí svobodného veřejného slyšení k dotčeným čtyřem pravdám.

Polemika s důvody, které naposledy proti slyšení namítli oni neznámí „rozsévači koukole“, tvoří druhé argumentační těžiště textu. Protože „milovníci kurie“ odmítli audienci s tím, že dotčené články již jednou odsoudil kostnický koncil, text kontruje výpadem proti autoritě tohoto koncilu a odkazem na kauzu papeže Jana XXIII. se snaží dokázat jeho omylnost.³¹ To je strategie, s níž se v husitské polemické literatuře setkáváme již v roce 1415 a s novou intenzitou v pražské agitační publicistice z let 1420 a 1421.³² Pozoruhodné je, že připojený aforismus *Dum ergo caput egrotat, cetera membra langwent*³³ se v podobném kontextu objevuje již v reformním traktátu Dětricha z Nieheimu *Avisamenta* (1414), v němž si autor mimo jiné stěžuje, že kvůli herezi simonie a jiným skutkům římské kurie bují v Českém království různé sekty a v Praze se zvláště s ohledem na Jana XXIII. hanlivě káže. Znalec kuriálních poměrů výslovně upozorňuje na Husův traktát *De ecclesia* a připojuje jeho známé hodnocení, že autoritu papeže a plnost jeho moci napadá takovým bezpočtem argumentů jako Korán katolickou víru. Dětrich proto eliminaci české hereze přímo spojuje s návratem římské kurie k jejím starým mravům a chvályhodným zvyklostem. Příčina pochází od hlavy, a dokud je nemocná hlava, trpí i ostatní údy.³⁴ Můžeme pouze spekulovat, zda autorovi našeho textu byla známa Dětrichova argumentace. V každém případě Husův odpůrce tehdy zajištění nápravy přisuzoval kostnickému koncilu, zatímco Husovi ctitelé v Čechách již nechtěli o podřízení se dalšímu „koncilu prelátů“ nic slyšet. Co je nevhodnějšího a nenáležitějšího než svěřit svou kauzu do rukou lidí, kteří naše články odsuzují a jsou našimi nepřáteli, ptají se. Proto na závěr deklarují, že ve věci uvedených článků je jedinou schůdnou cestou ke smíření a míru nadále jen *audiencia generalis cristianorum* podle nestranného soudce, tj. Písma svatého a výroků svatých doktorů, kteří se v něm pravdivě zakládají.

verständnis von Jan Hus, in: *Autorität und Wahrheit: kirchliche Vorstellungen, Normen und Verfahren* (13.–15. Jahrhundert), hg. G. L. Potestà, München 2012, s. 147–158.

31) Relevantní prameny k Janově kauze vydány in: *Magnum oecumenicum Constantiense concilium IV*, ed. Hermann von der Hardt, Francofurti – Lipsiae 1699, sl. 157–209, a *Acta concilii Constanciensis III*, ed. Heinrich Finke, Münster i. W. 1927, s. 157–209. K nim a Janově procesu na koncilu srov. tamtéž, s. 11–29, nověji Walter Brandmüller, *Das Konzil von Konstanz 1414–1418 I*, Paderborn – München – Wien – Zürich 1991, s. 281–311.

32) Srov. D. Marečková, *Leningradský zlomek*, zvl. s. 72–80, a Dušan Coufal, *Polemika o kalich mezi teologií a politikou 1414–1431. Předpoklady basilejské disputace o prvním z pražských artikulů*, Praha 2012, s. 136–137.

33) Srov. *Smích a pláč středověku*, edd. Pavel Spunar – Dana Svobodová, Praha 1987, s. 227, kde zaznamenán výskyt různých variant tohoto rčení ve standardní příručce Hanse Walthera, *Proverbia sententiaequae latinitatis medii aevi I–VI*, Göttingen 1963–1969 (zde viz zvl. sv. I, č. 6450).

34) Viz *Theodoricus Niem, Avisamenta*, in: *Acta concilii Constanciensis IV*, ed. Heinrich Finke, Münster i. W. 1928, s. 591–636, zde s. 621–622, zvl.: *Set non video, quod illud unquam bono modo fieri possit, nisi predicta Romana curia prius ad ipsos veteres mores et consuetudines laudabiles reducat, quia lege cavetur, quod a capite edenda est ratio. Et dum caput egrotat, cetera membra dolent*. K tomu srov. alespoň Jiří Kejř, *Husův proces*, Praha 2000, s. 146–147, a Philip H. Stump, *The Reforms of the Council of Constance (1414–1418)*, Leiden 1994, s. 224, pozn. 71, a 245, pozn. 50–51.

Jestliže právě apel a deklarace jsou charakteristickými prvky (husitských) manifestů,³⁵ nic nebrání tomu, abychom mezi ně počítali i text *Gens Boemica*. A to přesto, že se obrací jen k úzkému, vzdělanému okruhu „ctitelů římské kurie“ a že je do jisté míry polemikou. Tu nacházíme například i v proslulém tábořském manifestu z roku 1430.³⁶

Na základě uvedených zjištění docházíme k dalšímu dílčímu závěru: Na fol. 62rv klementinského rukopisu máme co do činění s dvěma husitskými manifesty, které však tvoří organický celek. Pro jejich kompoziční jednotu svědčí již zmíněný nadpis *Quatuor articuli, pro quibus Boemi se opposuerunt*, ale také fakt, že v prvním z nich se čtyři artikuly pouze obecně zmiňují, takže bylo vhodné, aby byly uvedeny a odůvodněny v samostatné podobě. Pro jednotu celého souboru svědčí rovněž skutečnost, že se dochoval jiný podobný celek o dvou částech: pražský manifest míšeňskému markraběti z 8. července 1420, kde husité v první části předkládají důvody, proč se vzepřeli nástupci českého trůnu Zikmundovi, a posléze formou samostatného dokumentu připojují čtyři pražské artikuly s intitulací, promulgací a odůvodněním.³⁷ Podobně z manifestu do Benátek z 10. července 1420 vyplývá, že i on byl doplněn o samostatné vyhlášení a odůvodnění čtyř pražských článků,³⁸ a stejně tomu nejspíše bylo i v případě manifestů se vztahem k jednání husitů o slyšení s Fridrichem Braniborským v první polovině roku 1430.³⁹ Pro společný celek svědčí konečně i zřetelně pražská provenience obou jeho částí.

Poté, co se stalo zřejmým, že celý zkoumaný soubor – říkejme mu nadále již jen *Gens Boemica* – není ani tak „traktátkem“, jako dvoudílným pražským manifestem, který v reflexi zcela konkrétní události apeluje na římskou kurii a její *cultores*, nezbyvá než kriticky objasnit, o jakou událost se jedná a kdy k ní došlo.

III. Historické pozadí a datace *Gens Boemica*

Amedeo Molnár s F. M. Dobiášem datují *Gens Boemica* do druhé poloviny dubna 1431. Narážku na kuriální „rozsévače kookole“ spojují se spolupracovníky krakovského biskupa Zbyhněva Olešnického, který se údajně počátkem dubna přičinil o nezdar husitského poselstva v Krakově při jednáních o podmínkách, za nichž by husité přišli na chystaný koncil do Basileje. Avšak jediný přímý důkaz, který

35) K. HRUZA, *Schrift und Rebellion*, s. 82.

36) Srov. dokonce tematicky podobnou polemiku v edici latinského a německého znění manifestu in: *Neun Texte zur Geschichte der religiösen Aufklärung in Deutschland während des 14. und 15. Jahrhunderts*, hg. Alexander REIFFERSCHIED, Greifswald 1905, s. 1–11, zde s. 3–4 (latinsky), a s. 12–23, zde s. 15–16 (německy); v českém překladu *Husitské manifesty*, s. 159–160.

37) Vydal J. COCHELAEUS, *Historiae Hvssitarvm libri*, s. 189–201. Tam uvedená datace 1421, tedy alespoň u prvního z dokumentů, je nepravděpodobná, o tom podrobněji D. COUFAL, *Polemika*, s. 117, pozn. 9.

38) Viz F. M. BARTOŠ, *Manifesty*, s. 281, kde u třetího artikulu dodatek *prout in cedula presentibus interclusa talia clarius declarantur*. O příkládání podobných *cedulae* Karel HRUZA, „*Audite et cum speciali diligencia attendite verba litere huius*.“ *Hussitische Manifeste: Objekt - Methode - Definition*, in: *Text - Schrift - Codex. Quellenkundliche Arbeiten aus dem Institut für Österreichische Geschichtsforschung*, hg. Christoph Egger – Herwig Weigel, Wien 1999, s. 370.

39) O tom podrobněji D. COUFAL, *Polemika*, s. 257–263.

oba badatelé ve prospěch své datace nabídli, spočívá v podobnosti znění husitské věroučné formule předložené v Krakově se zněním formule v našem manifestu.⁴⁰

Skutečně lze předpokládat, že *Gens Boemica* vzniklo ještě před 23. červencem 1431, kdy byl v Basileji zahájen další z všeobecných koncilů, neboť jeho zahájení se v něm s jistou mírou skepse teprve předpokládá.⁴¹ Zároveň manifest musel se vši pravděpodobností vzniknout až po 1. dubnu 1429, kdy se v zásadě s formulací husitského pravidla víry tak, jak ji obsahuje, setkáváme v pramenech poprvé.⁴² Proti chronologickému určení obou badatelů svědčí ovšem fakt, že krakovská schůzka neskončila nějakou zjevnou roztržkou, která by si z husitské strany žádala ohrazení formou manifestu. Připomeňme, že husité tehdy byli polským králem Vladislavem vybidnuti, aby se v otázce artikulů poddali apoštolskému stolci. Ti to odmítli a kontrovali přáním veřejného svobodného slyšení na budoucím koncilu podle uvedené formule. Teology a kanonisty polského krále jim byla obratem předložena protiformule, která fakticky předpokládala podřízení husitů rozhodnutí koncilu. Jednání v Krakově nicméně skončilo tím, že král Vladislav husitům slíbil obstarat glejt k cestě na koncil, zatímco husitská delegace se zavázala královi protiformuli předložit husitskému sněmu. Ten se měl sejít 1. května v Praze a král Vladislav k němu vyslal do Čech dva své ambasadory.⁴³

Při takto otevřeném konci jednání je nepravděpodobné a nelogické, aby husité již v druhé polovině dubna, ještě před zahájením sněmu, reagovali polemickým textem. Ostatně již jen jeho zacílení do Polska by bylo raritou. Nabízí se však přijatelnější chronologické zařazení *Gens Boemica*, budeme-li sledovat, jakými cestami se dále ubíral v Polsku dohodnutý postup ve věci slyšení. Znamená to přesunout pozornost od polského panovníka k jeho rivalovi v českých záležitostech, římskému, uherskému a zatím stále jen nominálnímu českému králi Zikmundovi Lucemburskému. Ten se totiž právě koncem dubna 1431 bezmála po dvou letech ve věci husitského slyšení vrátil zpět do hry.⁴⁴

40) Srov. A. MOLNÁR – F. M. DOBIÁŠ, *Předmluva*, s. 26–27. Jediný pramen pro jejich argumentaci představuje *Iohannes Dlugoss, Historiae Polonicae libri XII*. Tomus IV, in: Joannis Dlugossi Senioris Canonici Cracoviensis Opera omnia XIII, ed. Alexandr PRZEŹDZIECKI [Cracoviae 1887], s. 440–441. V něm se ale dočteme jen o hněvu husitských poslů vůči zásahu biskupa, který je pod hrozbou interdiktů vykázal na velikonoční týden z Krakova. Ve skutečnosti o přímé roli Zbyhňeva Olešnického při vyjednávání Vladislava II. Jagieľa s husity nevíme nic určitého.

41) Srov. *Gens Boemica* níže, v příloze A, ř. 34–35: [...] *iudicio prelatorum futuri concilii, si tamen erit*. K zahájení koncilu např. Zvezdan STRIKA, *Johannes von Ragusa († 1443). Kirchen- und Konzilsbegriff in der Auseinandersetzung mit den Hussiten und Eugen IV.*, Augsburg 2000, s. 111–112.

42) K tomu srov. D. COUFAL, *Polemika*, s. 226–227.

43) Nověji o jednání v Krakově i s uvedením starší literatury tamtéž, s. 274–278.

44) Ze starší literatury o následujících událostech (tj. do srpna 1431) zvláště František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě* III/2, 3. vyd. Praha 1877, s. 364–372; Friedrich VON BEZOLD, *König Sigmund und die Reichskriege gegen die Hussiten* III. *Die Jahre 1428–1431*, München 1877, s. 123–141; Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy* IV, 2. vyd. Praha 1899, s. 477–484 a 486–488; F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce* II, s. 83–85 a 88–90; Amedeo MOLNÁR, *Chebský soudce*, in: *Soudce smluvený v Chebu, Husitská revoluce*, s. 11–15; Jörg K. HOENSCH, *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit, 1368–1437*, München 1996, s. 362–368; František ŠMAHEL, *Husitská revoluce* III, s. 236–241; František KAVKA, *Poslední Lucemburk na českém trůně*, Praha 1998, s. 162–164, a Petr ČORNEJ, *Velké dějiny* V, s. 549–554.

Uvěříme-li Zikmundovým slovům, a nutno dodat, že pravděpodobným, k zahájení jednání s husity jej podnítili někteří z výše postavených přívrženců kalicha (*quidam pociores*) v době, kdy se na svátek sv. apoštolů Filipa a Jakuba (1. května) v Praze konal uvedený husitský sněm. Krále údajně tajně vyzvali, pokud by chtěl navázat na bratislavská jednání z roku 1429, nechť k uvedenému sněmu vyšle své posly.⁴⁵ Přesně tak se Zikmund zachoval a k dotčenému sněmu vyslal dva ambasadory: karlštejnského purkrabího Zdeslava Tluksu z Buřenic a Mikuláše Chudého z Lobkovic.⁴⁶ Pět bodů jejich poselství v zásadě odpovídalo návrhům, s nimiž Tluksa a ještě čtyři další čeští šlechtici v králových službách v Praze vystoupili již roku 1429: Zikmund si nadále přál obnovení míru v Říši i v České koruně. Ve věci slyšení královi rádci husitům doporučovali, aby se obrátili přímo ke koncilu, respektive shromáždění celého křesťanstva. Panovník nabízel zajištění bezpečného glejtu ke koncilu i zpět a do doby jednání s koncilem navrhl příměří, které mělo trvat ještě půl roku poté, co by k dohodě nedošlo. Jako poslední zazněla Zikmundova nabídka odpuštění všech provinění proti jeho majestátu a poddaným.⁴⁷ Král zároveň počítal s dalším navazujícím jednáním, neboť máme doloženo, že již 28. dubna vydal s předstihem jakýsi bílko glejt „pánuom, rytieřom a panošem, kněžím, mistruom a posluom města pražského i jiných měst i jiným všem duchovním i světským, kteříž s nimi a vedle nich z Království českého a Markrabství moravského k nám nynie v poselství pojedú ode sta až do pěti set koní“.⁴⁸ Zikmund takto jednal i přesto, že již během března na říšském sněmu kývl na další protihusitskou kruciátu, pro niž v Norimberku a posléze i jinde v Říši horlil nový papežský legát, kardinál Julián Cesarini.⁴⁹

45) Srov. Zikmundův retrospektivní list polskému králi nejspíše z konce května, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges II. Von den Jahren 1429–1436* (dále jen UB II), ed. František PALACKÝ, Prag 1873, s. 209–214, č. 737, zde s. 210.

46) Jejich jména zmiňuje *Bartossek de Drahonicz, Chronicon*, ed. Jaroslav GOLL, in: FRB V, s. 603b, který husitský sněm datuje kolem 9. května. Zikmund vyslání posílů obecně (*nuntios et milites nostros*) zmiňuje i v listu Vladislavovi, viz UB II, s. 210, č. 737.

47) Z nedatovaného německého opisu v chebském kopiáři vydal Karl SIEGL, *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege aus dem Egerer Stadtarchiv*, Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 23, 1919, s. 12–13, č. 79; datuje do dubna 1431. Formou regestu na tento přehlížený text posléze poukázali Ivan HLAVÁČEK a kol., *Skryté edice a registry listin a listů k dějinám husitské revoluce (1419–1437)*, Táborský archiv 1, 1987, s. 42, č. 274, ovšem s nepravděpodobnou datací k 2. dubnu 1431. Protože uvedené body v zásadě odpovídají článkům 1–4 a 11 instrukcí Zikmundova poselstva k husitskému sněmu roku 1429 (vydal Hermann HERRE, *Die Hussitenverhandlungen auf dem Preßburger Reichstage vom April 1429*, Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken 2, 1899, s. 315–316), nelze vyloučit, že se vztahují již k této události, nicméně dobře zapadají i do situace v roce 1431, jak napovídá známý obsah navazujících jednání v Chebu.

48) Citujeme podle raně novověkého opisu nevydaného glejtu, dochovaného v NK ČR Praha, XIX C 19 (původně Zámecká knihovna Thun-Hohensteinů, MS 215), fol. 239v–241r. K tomuto rukopisu srov. Alena RICHTEROVÁ, *Dějinské rukopisy ze sbírky Františka Martina Pelcla (1734–1801), nyní ve fondech Národní knihovny České republiky*, Praha 2007, s. 203–210, zde 209. Na tento rukopis, respektive glejt, bez udání signatury upozornil již V. V. TOMEK, *Dějepis IV*, s. 479, pozn. 70.

49) V listu Vladislavovi Zikmund negociace odůvodňuje především přirozenou náklonností k českému národu a touhou přivést jej zpět do církve a také přáním nenechat ležet ladem nic, co by zabránilo prolévání křesťanské krve, viz UB II, s. 210, č. 737. O Cesariniho legaci a agitaci pro kruciátu nověji Birgit STUDDT, *Papst Martin V. (1417–1431) und die Kirchenreform in Deutschland*, Köln 2004, s. 682–704.

Jak Zikmund sám sdělil, v době, kdy vysílal své posly k pražskému sněmu, věděl o předchozích krakovských jednáních s husity zatím jen *fama volante*. Jistoty o jejich obsahu nabyl až posléze, když se mu údajně na cestě z Bamberka – zde se připomíná ještě 19., respektive 21. května – do místa schůzky s husity, Chebu, dostal do ruky Vladislavův list ze 7. dubna.⁵⁰ Ve skutečnosti list musel být Zikmundovi předán nejpozději 12. května, neboť již tehdy jej král z Bamberka přeposlal spolu s průvodním listem jednomu ze svých poslů do Prahy. Z panovníkovy korespondence s uvedenými posly rovněž vyplývá, že sirotci a novoměstští Pražané odmítli královským ambasadorům vystavit glejt k jejich bezpečnému příjezdu na sněm. Prokop Holý jej přesto vydal a oni mohli před sněmem vystoupit.⁵¹

O průběhu sněmu a rokování o Zikmundových návrzích víme jen málo. Starý letopisec sděluje, že Staroměstští s pány a Prokopem Holým nakonec vyslali na žádost Zikmunda, polského krále Vladislava a olomouckého biskupa Kuneše ze Zvole poselstvo do Chebu, neboť jim bylo řečeno, že římská strana chce Čechy přivést k jednotě (s církví) a zjednat jim slyšení před koncilem.⁵² Z různých pramenů dále víme, že v poselstvu logicky absentovali sirotci a Novoměstští, přičemž za zbylé husity jednali zkušený pražský diplomat Vilém Kostka z Postupic, bývalý sirotek Beneš Mokrovouský z Hustiřan a také dva táborité Matěj Lauda z Chlumčan a kněz Markolt ze Zbraslavic. Do Chebu se v doprovodu Zikmundových poslů dostali ještě před příjezdem krále.⁵³

Poslední Lucemburk sem přijel, jak jsme uvedli, z Bamberka ve společnosti bramborského kurfiřta Fridricha Hohenzollernského a würzburgského biskupa Jana z Brunnu, kteří se údajně k cestě odhodlali jen neradi. Z dalších pánů pobývajících v Norimberku Zikmund do Chebu povolal vratislavského biskupa Konráda Olešnického, z českých šlechticů Půtu z Častolovic, Aleše Holického ze Šternberka a purkrabí hradů Tachova a Přimdy. Také Šternberk s vratislavským biskupem se údajně

50) UB II, s. 211, č. 737. K Zikmundově pobytu v Bamberku 19. května srov. Wilhelm ALTMANN, *Regesta Imperii* (dále jen RI) XI. *Die Urkunden Kaiser Sigmunds (1410–1437)* II, s. 175, č. 8585. O 21. květnu v edici *Die Chroniken der fränkischen Städte. Nürnberg I*, Leipzig 1862 (= *Die Chroniken der deutschen Städte vom 14. bis ins 16. Jahrhundert 1*), s. 381, pozn. 1.

51) Na existenci Zikmundova nevydaného českého listu, dochovaného v rukopisu Archiv Pražského hradu – Knihovna metropolitní kapituly Praha (dále jen APH–KMK), O 3, fol. 106rv, upozornil F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 85, pozn. 21.

52) *Staré letopisy české. Texty nejstarší vrstvy* (dále jen SLČ), edd. Alena M. ČERNÁ – Petr ČORNEJ – Markéta KLOSOVÁ, Praha 2003 (= *Fontes rerum Bohemiarum, Series Nova 2*), s. 40–41 [text Q], 70 [text A], 89 [text a], 113 [text V], 146 [text D], 176 [text Dač]; *Staré letopisy české. Z vratislavského rukopisu* (dále jen SLČ-R), ed. František ŠIMEK, Praha 1937, s. 59 [text R].

53) Absenci sirotků a Novoměstských výslovně zmiňuje Zikmund, viz UB II, s. 210, č. 737. Kostku s Mokrovouským a blíže neurčené měšťany (*cum quibusdam civibus*), stejně jako doprovod Zdeslava Tluksy, zmiňuje *Bartossek de Drahonicz, Chronicon*, s. 603b. O Laudovi a Markoltovi SLČ, s. 42–43 [text Q], 71 [text A], 90 [text a], 114 [text V], 146 [text D], 176 [text Dač]; SLČ-R, s. 59. O významu Chebu v Zikmundově politice nověji přehledně František KUBŮ, *Sigismund von Luxemburg und der Stadtstaat Eger*, in: Sigismund von Luxemburg. Kaiser und König in Mitteleuropa, 1387–1437, hg. Josef Macek – Ernö Marosi – Ferdinand Seibt, Warendorf 1994, s. 165–170; srov. také Heike FALTENBACHER, *Eger als antihussitisches Zentrum und als Verhandlungsort während des Basler Konzils*, in: *Die hussitische Revolution: Religiöse, politische und regionale Aspekte*, hg. Franz Machilek, Köln – Weimar – Wien 2012, s. 143–162, zde zvl. 155–156.

zdráhali králova přání uposlechnout. Svolení doprovázet Zikmunda získali i Norimberští: diplomat Petr Volkmeir, doktor práv Konrád Konhofer a opat skotského kláštera sv. Jiljí Jindřich (Gülpen). Ke královskému poselstvu se přidalo také několik Plzeňských.⁵⁴ Nadto na cestě do Chebu celý průvod zastihla pozoruhodná zpráva o příjezdu dalších, tentokrát již nevyžádaných hostů z Basileje v čele s vyslancem legáta Cesariniho a nedávno ještě prokurátorem dominikánského řádu u římské kurie Janem Stojkovičem z Dubrovníku.⁵⁵

Pařížský mistr teologie Stojkovič se do Basileje dostavil 29. dubna, když předtím vstoupil na území Říše spolu s legátem Cesarinim, který byl počátkem února papežem Martinem V. jmenován předsedou nadcházejícího koncilu.⁵⁶ Jako Cesariniho pravá ruka v záležitosti koncilu a katolické víry⁵⁷ přednesl Stojkovič 30. dubna v dominikánském klášteře před basilejskou městskou radou a zatím malým počtem došlých koncilních otců zásadní řeč, v níž rozsáhle obhajoval přednost křížového tažení proti husitům před zahájením církevního sněmu. Kdyby koncil kruciátu odložil a sám chtěl způsobit vyvrácení husitské hereze, mohl by tak učinit buď jejím odsouzením po vzoru kostnického či pavijsko-sienského koncilu, anebo cestou pokojného návratu. V to ale nikdo nemůže doufat, protože čeští heretici *sunt jam obstinati et inconvertibiles*, takže nezbývá než řešení *via facti* čili násilí, argumentoval Stojkovič.⁵⁸ Den nato, 1. května, potom přímo vyzval městskou radu, aby křížové tažení podpořila svými kontingenty.⁵⁹ Cesarini zároveň Stojkovičovi uložil zajistit, aby navzdory jeho absenci a připravované kruciátě rada i došlí otcové vyslali na podporu koncilu poselstvo k papeži a králi Zikmundovi.⁶⁰

Všichni zainteresovaní Cesarinimu své stanovisko sdělili písemně 4. května. Žádali paralelní konání koncilu a kruciáty – souběžné užití duchovních i světských zbraní – a také oznamovali, že na legátovo přání přistoupili a rozhodli se

54) Z archiválií uvedená jména vytěžil a poznatky o nich shromáždil F. VON BEZOLD, *König Sigmund III*, s. 125, pozn. 3–4; dále viz *Die Chroniken der fränkischen Städte. Nürnberg*, s. 381, pozn. 1. Srov. také formulaci ze Zikmundova listu Vladislavovi, UB II, s. 211, č. 737: [...] *coram Electoribus et aliis principibus nostris, ceterisque praelatis ac magnatibus* [...]. K postavě Volkmeirově samostatně Ansgar FRENKEN, *Nürnberg, König Sigmund und das Reich. Die städtischen Ratsgesandten Sebolt Pfintzing und Petrus Volkmeir in der Reichspolitik*, Jahrbuch für fränkische Landesforschung 58, 1998, s. 97–165, zde zvl. s. 146–162; ke Konhoferovi Martin WEIGEL, *Dr. Conrad Konhofer († 1452). Ein Beitrag zur Kirchengeschichte Nürnbergs*, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg 29, 1928, s. 169–297, zde zvl. s. 227.

55) O něm nověji Z. STRIKA, *Johannes von Ragusa*, zde zvl. s. 108–115, a Thomas SULLIVAN, *Parisian licentiates in theology, A.D. 1373 – 1500. A biographical register I–II*, Leiden – Boston 2004/2011, zde sv. I, s. 336–339.

56) Jak Stojkovič sám vzpomínal, Cesarini ho vyslal do Basileje 25. dubna z porýnského Germersheimu, když zjistil, že se do Basileje ke koncilu sjíždějí zástupci Sorbonny, neboť dostal strach, že by jejich zájem o koncil mohl ohrozit plánované křížové tažení, srov. *Johannes de Ragusio, Initium et prosecutio Basiliensis concilii*, in: Monumenta conciliorum generalium seculi decimi quinti I. Concilium Basileense, edd. František PALACKÝ – Ernst BIRK, Vindobonae 1857 (dále jen MC I), s. 72–73; zde také přesná datace jeho příjezdu.

57) Tamtéž, s. 73, č. 32, kde legát oznamuje: *Mittimus [...] Johannem de Ragusio [...] conscium omni nostrae intentionis et eorum, quae hactenus gesta sunt et geri parantur in causa fidei catholicae*.

58) Celá řeč tamtéž, s. 73–76, zde zvl. 74.

59) Tamtéž, s. 76.

60) Tamtéž, s. 75–76.

k Zikmundovi vyslat ve věci koncilu poselstvo, zahrnující z legátovy strany (*ex parte vestri*) Jana Stojkoviče a ze strany příšedších otců dva zástupce Sorbonny, doktora teologie Denise ze Sabrevois a doktora kanonického práva Tomáše Fiene.⁶¹ V kredenčním listu ze 7. května, určeném pro krále Zikmunda, byl účel jejich mise neurčitě ztotožněn s jistými *supplicationes bonum universalis ecclesiae concernentes*.⁶² Jak ale víme ze sdílnějších instrukcí poselstva, ambasadoři měli krále pochválit za jeho dosavadní úsilí o reformu církve a řešení husitské kauzy, a především mu měli osvětlit nutnost a výhody koncilu (bylo uváděno např. hledání smíru mezi Francií a Anglií). Stejně tak měli pro církevní sněm získat královu osobní podporu, ovšem s vysvětlením, že konání koncilu je nezbytné pro vedení války s husity, již nemělo v žádném případě nic ohrozit.⁶³ Po odjezdu delegace z Basileje 11. května za ní byly do Norimberka ještě zaslány instrukce pro navazující poselstvo k papeži, o němž bylo rozhodnuto, že ho povede opět Jan Stojkovič. Do města říšských sněmů ambasadoři vstoupili dva dny před letnicemi, v pátek 18. května.⁶⁴

Zikmunda zde nezastihli, neboť král mezitím odjel do Bamberku, a když se za ním poslové chtěli rozjet, zvěděli, že odjel dále do Chebu jednat s husity.⁶⁵ Protože ambasadoři usoudili, že cesta do Chebu nebude bezpečná, 20. května písemně informovali krále o svém příjezdu do Norimberka a po Půtovi z Častolovic požádali o zabezpečení další cesty.⁶⁶ Závažnost jejich věci, nejistota, o čem se v Chebu jedná, a snad i nedůvěra k panu Půtovi je ovšem hned následujícího dne donutila vyslat se stejným přáním za králem také vlastního posla.⁶⁷ Zikmund na oba listy odpověděl takřka obratem 22. května z Plassenburgu (dnes součást Kulmbachu). Neskrýval potěšení z příjezdu učených ambasadorů z Basileje s vidinou, že budou při jednání s husity k dispozici. Zároveň oznamoval, že jim bezpečnou cestu do Chebu zajistí lidé markraběte Fridricha.⁶⁸ Poselstvo i s průvodci vyrazilo z Norimberka ve středu ráno 23. května a Jan Stojkovič posléze neopomněl pro budoucí paměť vylíčit, jaké hrozné stopy husitských tažení za hranice (*horrenda Bohemorum vestigia*) po cestě spatřili zejména na církevních svatostáncích a jejich výzdobě. S pohnutím se ovšem mísilo vědomí bezprostředního ohrožení. Když se poselstvo v sobotu ráno nacházelo jen čtyři německé míle od Chebu, část jeho členů již nechtěla poslouchat ranní mši a přála si ihned vyrazit na cestu. Nakonec si mši vyslechli všichni a Stojkovič si

61) Tamtéž, s. 76–77, č. 34. K Denisovi srov. T. SULLIVAN, *Parisian licentiates* II, s. 489–491.

62) *Iohannes de Ragusio, Initium et prosecutio*, s. 77–78, č. 34.

63) Instrukce, datované rovněž 7. květnem, tamtéž, s. 78–79, č. 35.

64) Instrukce pro poselstvo k papeži a datace cesty tamtéž, s. 79–80, č. 36. Protože Stojkovič sám uvádí, že instrukce byly odeslány z Basileje již po odjezdu poselstva, čili někdy po 11. květnu, je jejich datace do 10. května, jak uvádí tamtéž F. Palacký, nepravděpodobná. Stejně tak Stojkovič nemohl do Norimberka dorazit již 11. května, jak uvažuje Z. STRIKA, *Johannes von Ragusa*, s. 109. Správné datují *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund* (dále jen DRTA) X. 1431–1433, ed. Hermann HERRE, Gotha 1906, s. 136.

65) *Iohannes de Ragusio, Initium et prosecutio*, s. 80.

66) Stojkovičův list králi, v němž se mimo jiné označuje jako Zikmundův *capellanus*, tamtéž, s. 80–81, č. 38. Půtovy role v dané záležitosti si všímá Martin ŠANDERA, *Zikmundovi věrní na českém severovýchodě. Opočenská strana v husitské revoluci*, České Budějovice 2005, s. 120–121.

67) *Iohannes de Ragusio, Initium et prosecutio*, s. 81, č. 39.

68) Tamtéž, s. 81–82, č. 40 a 41.

později zapsal, že kdyby v tu dobu, co trvala mše, byli již na cestě, bezpochyby by všichni pocítili ohrožení ze strany Čechů. Ve stejnou dobu totiž do nastražené léčky upadl jistý cisterciácký opat se svými dvanácti průvodci, z nichž někteří byli zajati a zraněni, přičemž samotný opat unikl ozbrojenému útoku pouze díky svým jezdeckým schopnostem. O svém štěstí a údajné Boží přízni se však „basilejští“ poslové dozvěděli až v Chebu, kam dorazili týž sobotní den v čase oběda.⁶⁹

Král Zikmund je v Chebu poprvé doložen 24. května,⁷⁰ kdy také nejspíše započala jednání s již přítomnou husitskou delegací. Z dochovaných pramenů vyplývá, že obě strany vědomě navazovaly na starší jednání o podmínkách veřejného slyšení husitů na koncilu, která proběhla roku 1429 v Bratislavě a na jaře roku 1431 v Krakově. Zikmund údajně husitům předložil Vladislavův list ze 7. dubna, aby jim dokázal, že podobně jako on v Bratislavě jejich normativní formulí víry odmítl také polský král. Česká delegace měla ale přede všemi popřít, že se jednání o věroučnou formulí skutečně odehrálo tak, jak je v listě popsáno. Ačkoliv nevíme, komu můžeme věřit (husité snad mohli Zikmundovi tvrdit, že Vladislav jim byl ochoten přislíbit více), v Chebu v každém případě předložili formulí novou, která se však mnoho od té bratislavské nelišila. Husitští diplomaté vznesli sice ještě další podmínky, výslovně známe ale jen požadavek, který zazněl již v roce 1429 – aby se koncilu zúčastnili rovněž *Indi, Graeci, Armeni schismatici et breviter omnes Christum confitentes*.⁷¹

Podobně jako před dvěma lety v Uhrách nechal Zikmund také v Chebu nejprve husitské požadavky podrobit kritice některého ze svých doktorů. K tomuto doborozdání se husitští diplomaté mohli posléze písemně vyjádřit a jejich odpověď snad byla ještě tlumočena králi.⁷² V každém případě Zikmund husitským ambasadorům opět předložil protinávryhy, tentokrát dokonce dva. Jedním byla věroučná protiformule z Bratislavy, kterou tehdy sestavili pařížští a vídeňští mistři. Druhou sepsali teologové a kanonisté v Zikmundových službách přímo v Chebu. Ta oproti bratislavské navíc zavazovala obě strany podrobit se v případě pochybností rozhodnutí koncilu. Zikmund husity vyzval, aby buď tyto protinávryhy přijali, anebo se alespoň přidrželi návrhu z Bratislavy a přijeli jednat přímo na koncil s tím, že když k dohodě nedojde, budou se moci vrátit zpět. Současně se od nich očekávalo přistoupení na všeobecné příměří.⁷³

Jestliže o paušálním podřízení se koncilu nechtěli stoupenci kalicha slyšet již od dob bratislavské schůzky, druhý návrh předpokládal reálnou možnost dalších

69) Tamtéž, s. 82.

70) RI XI/2, s. 175, č. 8587. K tomuto datu srov. také DRTA X, s. 136, pozn. 5.

71) Hlavním pramenem je opět retrospektivní Zikmundův list polskému králi Vladislavovi, který F. Palacký odhadem datuje kolem 30. května 1431, srov. UB II, s. 211, č. 737. Znění husitské formule, které Palacký vydal pod stejným číslem tamtéž, s. 213–214, ve skutečnosti v jeho rukopisné předloze Zikmundově listu předchází, viz SOA Třeboň, rkp. A 19, fol. 141r.

72) Nedatované husitské vyjádření k doborozdání neznámého katolického doktora k původním požadavkům stoupenců kalicha vydal opět F. PALACKÝ, UB II, s. 221–224, č. 746. Odkazuje na dva rukopisy APH–KMK Praha: O 39, fol. 95v–97r; a D 51, fol. 313r–315r.

73) Srov. UB II, s. 211–212, č. 373. Text chebské protiformule tamtéž, s. 214, v edici podle SOA Třeboň, rkp. A 19, fol. 141r. Starší bratislavskou protiformulí z roku 1429 (a její korekci) z materiálu Tomáše Ebendorfera z Haselbachu vydal František Michálek BARTOŠ, *Z bratislavské schůzky krále Zikmunda s husitskými vůdci r. 1429*, Časopis Matice moravské 49, 1925, s. 193.

negociací: husité měli o podobě slyšení jednat přímo s koncilem. Zatímco v Bratislavě to pro předčasnost nebylo možné, nyní šlo o aktuální záležitost, zvláště když se klíčové poselstvo z Basileje očekávalo každým okamžikem. Naděje na další jednání však záhy vzaly za své. Nevíme bezpečně, zda všechny výše uvedené návrhy již padly, když Jan Stojkovič v sobotní podvečer (*hora vesperarum*) předstoupil před krále, shromážděné šlechtice a preláty⁷⁴ a nejspíše jim podle svých instrukcí vyložil, že koncil se má i s jejich podporou uskutečnit co nejdříve, aniž to však ohrozí nadcházející kruciátu. Stojkovič později napsal, že to byli Češi, kteří v Chebu různým způsobem vystupovali ve snaze zabránit křížovému tažení.⁷⁵ Uskutečnění kruciáty bylo ovšem ohroženo i druhou jednající stranou, jestliže Zikmund počítal s všeobecným příměřím, jak jsme poznali. S tím se Stojkovič nehodlal smířit a jako pověřenec bojovně naladěného legáta Cesariniho – později vzpomínal, že tak učinil *ex parte domini legati tantum* – krále a další přítomné přesvědčil, „aby veškerá jednání s týmiž Čechy přerušili, leda že by se chtěli prostě podřídít ve všech svých herezích a bludech rozhodnutí církve a všeobecného koncilu“.⁷⁶

Takový diktát husitští vyjednávači pochopitelně odmítli. Podle krále Zikmunda argumentovali, že k podřízení nemají žádnou pravomoc, a konečně ani nechtějí přistoupit na to, aby je soudil všeobecný koncil, protože je již jednou odsoudil, schválil proti nim kříž a poštvál na ně mnohá knížata a lidi. Proto také dříve, než by se takto podřídili výroku svých nepřátel, údajně raději v jeden den do jednoho zemřou.⁷⁷ Tváří v tvář nastalé proměně ve vývoji nadějně schůzky neztrácí ani takto patetické vyjádření na plausibilitě. V každém případě Stojkovič uspěl a husitská delegace bez úspěchu odjela z Chebu 29. května a o den později opustil město také král spolu s uvedenými posly z Basileje směrem k Bamberku.⁷⁸ Podle Starého letopisce čeští účastníci chebské schůzky o jejím výsledku informovali souvěrce na novoměstském rynku 31. května při procesí ke kapli Božího těla. Oznámili, že slyšení se jim získat nepodařilo a že druhá strana již sbírá mohutné vojsko.⁷⁹ Příprava jedněch k útoku a druhých k obraně byla hotovou věcí.⁸⁰

Jestliže na chebských jednáních s husity měli svorně buď osobní podíl, anebo alespoň zájem král Zikmund, polský panovník Vladislav, braniborský kurfiřt a dokonce i nový olomoucký biskup, není pochyb, že se jednalo o vyvrcholení všech separátních mírových snah a jednání o slyšení od roku 1429. A jestliže také víme, že

74) *Iohannes de Ragusio, Initium et prosecutio*, s. 82.

75) Tamtéž. Plnou citaci viz v následující pozn.

76) Tamtéž, s. 82–83: *Quia vero illuc Bohemi convenerant ad impediendum progressum exercitus variis viis et modis, magister Johannes ex parte legati tantum regi Romanorum et ceteris principibus persuasit, ut omnem tractatum dirimerent cum eisdem Bohemis, nisi simpliciter se vellent submittere in omnibus eorum haeresibus et erroribus determinationi ecclesiae et concilii generalis.*

77) Srov. hodnocení v Zikmundově listu Vladislavovi, UB II, s. 212, č. 737.

78) Data odjezdu obou stran udává *Iohannes de Ragusio, Initium et prosecutio*, s. 83.

79) Viz SLČ, s. 42–43 [text Q], 71 [text A], 90 [text a], 114 [text V], 146 [text D], 176–177 [text Dač]; SLČ-R, s. 59.

80) K Zikmundově ohlednutí za schůzkou kromě již uvedeného listu Vladislavovi srov. také list z 2. června, in: DRTA X, s. 158–160, č. 87, zde s. 159. Také Jan Stojkovič podrobně informoval legáta Cesariniho o jednání v Chebu, viz *Iohannes de Ragusio, Initium et prosecutio*, s. 84, tento jeho list, odeslaný z Bamberku, však není znám.

nenaplněná vyjednávání o slyšení s Fridrichem Braniborským z přecházejícího roku provázela nová vlna husitské publicistiky, bylo by logické a snad ještě pravděpodobnější, aby se husitské elity kriticky ozvaly i tentokrát. Že se tak stalo právě našim manifestem *Gens Boemica*, svědčí hned několik výmluvných skutečností.

Výše přiblíženou misí pravé ruky papežova legáta Jana Stojkoviče se jednak velmi dobře vysvětluje, proč náš text apeluje na římskou kurii a doslova se obrací k jejím ctitelům či milovníkům; proč mluví o rozséváčích koukole, kteří ve snaze narušit pravý mír informovali světské rameno, aby husitům žádné slyšení neposkytovalo, leda by splnili dvě podmínky: zřekli se svých bludů, odsouzených kostnickým koncillem, a svou kauzu svěřili soudu koncilu budoucího. Reakce husitů obsažená v našem manifestu navíc odpovídá i výše dotčené reakci stoupenců kalicha v podání Zikmundova listu: kdo by svěřil vlastní při do rukou svých nepřátel? A je zde ještě jiný důkaz, že náš manifest přináleží vylíčené situaci. Svěbytná intitulace druhé části *Gens Boemica* se čtyřmi artikuly, která reprezentuje tradiční stavovské uspořádání zemské obce v Čechách i na Moravě,⁸¹ v zásadě vystihuje stejné společenství, jehož jménem předložili husitští diplomaté v Chebu svůj písemný návrh dohody.⁸² A ani to není vše. Existuje ještě jeden důkaz, který nejenom lépe chronologicky ukotvuje *Gens Boemica* v době po chebské schůzce, nýbrž přináší také pozoruhodné svědectví, že manifest byl publikován a že jej četla přinejmenším jedna osoba klíčového významu.

IV. „Milovník římské kurie“

Z dochované korespondence Jana Stojkoviče s jeho představeným Juliánem Cesarinim vyplývá, že legátův příjezd do Norimberka zde byl počátkem léta netrpělivě očekáván. Kardinál se zdržel zajišťováním podpory protihusitské kruciáty v Porýní, takže do města přibyl až 27. června. Navzdory naléhání krále Zikmunda, aby se neprodleně odebral do Basileje osobně zahájit koncil a předsedat mu, zůstal v dosahu českých hranic s odhodláním je v doprovodu ozbrojených houfů překročit. V pátek 29. června slavnostně svěřil velení kruciáty do rukou Fridricha Braniborského, 3. července pověřil zahájením koncilu Jana Stojkoviče a Jana Palomara a ještě dříve, než 7. července opustil Norimberk, stihl vyhotovit a odeslat zajímavý dokument *ad terram Bohemie*.⁸³

Cesariniho manifest s incipitem *Inter cuncta nostre mentis desideria*, který ještě roku 1979 považoval Gerald Christianson za nedochovaný, do bádání uvedl již F. M. Bartoš a roku 1932 jej podle pražského rukopisu vydal tiskem.⁸⁴ Bohumil

81) *Gens Boemica* níže, v příloze A, ř. 47–49: *Barones, nobiles, milites, clientes, ceteri militares, civitatum communitates et presertim tota communitas civitatum Pragensium, capitalis regni Boemie, nomine suo aliorumque incliti huius regni Boemie ac marchionatus Moraviae.*

82) UB II, s. 213: *nos barones, capitanei, milites, clientes, civitates et communitates regni Bohemiae et marchionatus Moraviae.*

83) O dotčených událostech i s prameny nověji B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 694–696 a 697, o Cesariniho manifestu se však nezmiňuje. Citace z edice uvedené níže v pozn. 85.

84) Srov. Gerald CHRISTIANSON, *Cesarini: The Conciliar Cardinal. The Basel Years, 1431–1438*, St. Ottilien 1979, s. 22. Podle rkp. NK ČR Praha, VI C 22, fol. 175va–176vb, vydal František Michálek BARTOŠ, *Manifesty nuncia Cesariniho husitům z roku 1431*, in: K dějinám československým v období humanismu.

Ryba posléze našel zlomky textu ve Strahovské knihovně a Bartošovu edici o jejich znění obohatil.⁸⁵ Netušil však, že v jednom z rukopisů olomoucké metropolitní kapituly se dochoval další úplný opis textu. Kolace rukopisu s Rybovou edicí sice prokázala jeho horší znění, pro nás je však nenahraditelný v tom, že manifest se v kolofonu explicitně datuje 5. červencem v Norimberku.⁸⁶ Takové chronologické a místní určení bylo doposud známo jen z Theobaldova novověkého překladu listu do němčiny⁸⁷ a nebylo přijímáno za autentické, neboť v pražském rukopise, z něhož vyšel F. M. Bartoš, se manifest datuje až 26. červencem u bavorského Weidenu.⁸⁸ Dohledání olomouckého rukopisu plně navrácí časnější dataci textu do hry.

Jestliže jsme výše naznačili, že právě *Gens Boemica* mohl mít Cesarini při psaní svého textu v ruce, vedou nás k tomu následující důvody: kardinál především do velké míry využívá argumentace *Gens Boemica* ve svůj prospěch a takto s ní nepřímou polemizuje. K husitskému textu se hlásí hned první větou, neboť ji ve stejném znění čteme i na úvod *Gens Boemica*.⁸⁹ Zatímco však husité sdělují, že jejich záměrem je zajistit, aby římská kurie nepohrdala evangeliem, ale držela se ho a smířila se s hlavou církve, Kristem, a jeho vírou, Cesarini kontruje, že jeho záměrem zase je, aby se České království smířilo se svatou římskou církví. A obě strany podobnými slovy dodávají, že právě jen tou jejich cestou bude možné dosáhnout pokoje a míru.⁹⁰ Stejně jako autoři pražského manifestu také Cesarini pokračuje, že o to usiluje ze všech sil a že je připraven nasadit vlastní duši.⁹¹ Kardinál nehodlal ponechat bez

Sborník prací věnovaných Janu Bedřichu Novákovi k šedesátým narozeninám 1872–1932, edd. Bedřich Jenšovský – Bedřich Mendl, Praha 1932, s. 178–191, zde s. 188–191; edici dále cituji jako *Iulianus Cesarini, Inter cuncta nostre mentis*.

85) Ze strahovského zlomky, inv. č. 125/zl., vydal Bohumil RYBA, *Manifest Giuliana Cesariniho Čechům z 26. července 1431*, Strahovská knihovna 14–15, 1979–1980, s. 5–10.

86) Viz Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, Knihovna metropolitní kapituly, rkp. CO 530, fol. 157r^b–159r^b, zde zvl. fol. 157r^b: *Sequitur epistola missa per Iulianum sacrosancte Romane ecclesie cardinalem et legatum in Boemiam ipsos paterne moniendo, quatenus se conformare velint ad unionem sancte matris Romane ecclesie etc.*, a fol. 159r^b: *Datum Nurenberg die quinta mensis Iulii anno Domini M^o CCCC^o 31°, indictione nona, pontificatus in Cristo sanctissimi patris et domini nostri Eugenii divina providencia pape Quarti anno anno anno [!] primo etc.*“ Zmíněnou kolaci s uvedením variantního čtení olomouckého rkp. uvádíme níže, v příloze B. Celý kodex podrobně popsal Miroslav BOHÁČEK, *Dva nepovšimnuté rukopisy horního zákona krále Václava II.*, Studie o rukopisech 5, 1966, s. 73–86, zde zvl. s. 84.

87) Srov. Zacharias THEOBALD, *Hußiten Krieg. Darinnen begriffen Das Leben die Lehr und Tod M. Johannis Hussii und wie derselbige von den Böhmen besonders Johanne Ziřka und Procopio Raso ist gerochen worden*, Wittenberg 1609, s. 375–380, zde zvl. s. 380: „Gegeben zu Nürnberg den 5. tag Julii Anno 1431.“

88) F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 89, pozn. 38, soudil, že v případě časnější datace se jedná o Theobaldovu kombinaci. Argumentace B. RYBY, *Manifest*, s. 5, pro preferenci pozdějšího data je o poznání propracovanější, nicméně i ona padá zněním rubriky olomouckého rukopisu.

89) *Gens Boemica* níže, v příloze A, ř. 3–5: *Gens Boemica [...] inter cuncta mentis sue desideria hoc maximum ac potissimum esse affirmat [...]*. S tím srov. *Iulianus Cesarini, Inter cuncta nostre mentis*, s. 6: *Inter cuncta nostre mentis desideria hoc maximum ac potissimum esse affirmamus [...]*.

90) *Gens Boemica* níže, v příloze A, ř. 9–10: *Et ex hoc eidem curie pax vera et tranquillitas honesta indubie largiflua perveniret [...]*. S tím srov. *Iulianus Cesarini, Inter cuncta nostre mentis*, s. 6: *[...] ex quo eidem regno ultra animarum salutem pax, tranquillitas et omne bonum proculdubio sequeretur [...]*.

91) *Gens Boemica* níže, v příloze A, ř. 12–14: *Quod [...] totis viribus et omni conatu iuxta status nostri exigenciam laboravimus summoque studio anhelavimus, nos exponendo periculis maximis corporum atque rerum [...]*. S tím srov. *Iulianus Cesarini, Inter cuncta nostre mentis*, s. 7: *Quod [...] totis viribus et omni conatu iuxta debitum legacionis nostre laborare intendimus [...]*.

povšimnutí ani husitskou narážku na zákrok Jana Stojkoviče v Chebu. Rovněž mluví o tlumočené zprávě a spolu s ní o rozsévačích koukole (*zizanie seminatores*). Ti se ale podle legáta snaží obyvatele Českého království odvrátit od křesťanské jednoty a snaží se jim namluvit, že vojenské tažení do Čech bude sloužit k tomu, aby se zde zabíjelo a ničilo.⁹² To Cesarini odmítá a opět s pomocí husitských formulací, původně sestavených ve prospěch slyšení, adresáty svého listu ujišťuje, že takové podezření chce odstranit ze srdcí českých obyvatel a že vojsko na české území vstoupí jen se záměrem znovu nastolit jednotu a mír.⁹³

Tím legát vyčerpá úvodní explikativní část *Gens Boemica* a dále již vlastními slovy vyzývá recipienty svého listu – všechny Čechy, aby se smířili s římskou církví, a slibuje, že tehdy jim nehrozí žádná nebezpečí. Budou přijati svým otcem jako marnotratný syn z evangelia. Legát se ptá, proč, když jsou z jedné matky a jedné víry, musí stát proti sobě a raději se nepostaví společně proti Turkům a Saracénům. I on si však myje ruce a válečné tažení odůvodňuje husitským útlakem katolíků a devastací jejich kostelů nejenom v Čechách, ale i v Rakousích, Uhrách, Slezsku, Míšeňsku, Bavorsku a Francích. A protože ozbrojenci ve službách kříže jdou jedny zachránit a druhé napravit, Cesarini nevidí, co by se proti tomu dalo namítnout. Vždyť přicházejí s pokojem pro ty, kdo o něj stojí a kdo si nemyslí, že několik málo lidí může vědět více než celý svět a celá církev. Ostatně i Augustin tvrdil, že by neuvěřil evangeliu, kdyby jej nepoučila církev, takže je to církev, kdo dodává evangeliu autoritu, jsa poučena o pravdě Kristem skrze Ducha svatého. Těm, kdo se chtějí navrátit, bude odpuštěno, uzavírá stručně a jasně Cesarini.⁹⁴

Uvážíme-li, že v *Gens Boemica* ještě nepadne slovo o kruciátě a že se ani nejedná o polemiku s textem, jak je tomu u Cesariniho, ale o polemiku s konkrétní událostí, posloupnost pražského a legátova manifestu nemůže být opačná. Tomu také brání existence jiného husitského textu, který vystupuje jako přímá odpověď na Cesariniho manifest. Známe ho bohužel opět jen z německého překladu Zachariáše Theobalda z počátku 17. století. F. M. Bartoš si nebral ani tentokrát servítky a luterského historika v podstatě obvinil z falzátorství, když připustil, že se zřejmě jedná o Theobaldův vlastní výtvar.⁹⁵ Tím si však usnadnil práci více, než bylo vhodné, neboť při podrobnějším prozkoumání textu není k takovému soudu žádný důvod.⁹⁶

92) *Gens Boemica* níže, v příloze A, ř. 23–25: *Et quoniam, ut audivimus veridico relatu, zizanie seminatores pacem veram et tranquillam turbare volentes brachium informant seculare [...].* S tím srov. *Iulianus Cesarini, Inter cuncta nostre mentis*, s. 7: *Et quia, ut nobis relatum est, nonnulli zizanie seminatores, ut predictos incoles ab unione et pace christianorum avertant [...].*

93) *Gens Boemica* níže, v příloze A, ř. 39–41: *Amovere igitur istud volentes sinistrum et irrationabile de cordibus fidelium significamus et certificamus nos nobisque adherentes hoc animo atque voto audienciam generalem cristianorum optare [...].* S tím srov. *Iulianus Cesarini, Inter cuncta nostre mentis*, s. 7: *nos huiusmodi suspicionem ex cordibus eorum amoventes significamus et certificamus nos et exercitum fidelium hoc animo et proposito ingredi [...].*

94) Srov. *Iulianus Cesarini, Inter cuncta nostre mentis*, s. 7–9.

95) Srov. F. M. BARTOŠ, *Manifesty nuncia*, s. 183, pozn. 15. Tím došlo v názoru uvedeného badatele k posunu, protože ve své o něco starší práci, *Z publicistiky husitského odboje*, in: Týž, *Husitství a cizina*, Praha 1931, s. 228, pozn. 19, zatím jen přítomnost husitské odpovědi u Theobalda bere na vědomí.

96) F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 240, pozn. 460, právem volá po objasnění celé věci.

Obsah odpovědi s incipitem *Weil es ewrem hohem Verstand* dobře zapadá do proudu vylíčené polemiky. Stoupenci kalicha se již přímo obrací na Cesariniho a argumentují, že mu jistě nemůže být neznámo, že Kristus čtyři pražské artikuly, které vzápětí uvádějí, učil slovem i skutkem. Tyto artikuly byly podle nich prvních sto let církve věrně drženy, odpadlí kněží, zapletení do světských obchodů, je však svou leností zastřeli a ke škodě věřících potlačili. Proto se je husité již několik let snaží znovu povznést a zastávat, nedbajíce velkých nákladů a svých životů, a žádají o nich svobodné, veřejné a bezpečné slyšení před všeobecným koncilem („ein öffentliche/ frey/ freundliche sichere verhör/ von einem allgemeinen Concilio“). A podobně jako v *Gens Boemica* i zde dodávají, že zatím marně. Obrácení přímo k Cesarinimu (a jeho listu) se podivují nad pílí prelátů římské církve a dávají ji do kontrastu s tím, jak dlouho přehlížejí uvedené pravdy, zvláště laický kalich, zatímco pobírat desátek jim nevádí. Ptají se, proč je husitům tak sverpě odmítáno veřejné slyšení. Dotčení preláti mají raději uvážít, že z přijetí výše řečených pravd jim vzejde větší užitek než z toho, aby sbírali tolik králů, knížat a lidu z různých národů a ohrozili je na životech ve snaze přivést České království zpět do římské církve. Podle autorů textu je proti právu a rozumu, aby uvedené božské pravdy byly souzeny hřešícími a smrtelnými lidmi, kteří se mohou mýlit, a stejně jako v *Gens Boemica* i zde opakují, že jsou daleci toho, aby se nechali soudit lidmi, kteří je již jednou odsoudili jako kacíře a kteří jsou jejich zjevnými nepřáteli a pronásledovateli. Proti tomu chtějí na koncilu za soudce („Richter“) Písmo svaté, které je neomylným pravidlem, a spolu s ním i výroky svatých učitelů, které se s ním shodují. Pokud uvedené pravdy budou takto osvědčeny, nechtějí je římská církev přijme. Proto autoři listu nakonec žádají Cesariniho, aby jim bylo slyšení umožněno a aby takto bylo dosaženo míru a jednoty, zvláště když se svět chýlí k svému zániku.⁹⁷

Dva konkrétní argumenty husitské odpovědi v podstatě přímo vylučují, aby jejím autorem byl až Theobald. Tam, kde se v ní mluví o „zapomenutí“ kalicha, kritizují se současně preláti, že podřimují a připouštějí, aby se tak dělo bez pomsty a náhrady („gar schlefferig ohne rach oder ersetzung geschehen lassen“).⁹⁸ Avšak o podřimujících pastýřích stáda Páně (*pastoribus gregis Dominici dormientibus*) se mluví již v manifestu *Gens Boemica*.⁹⁹ Především však, jak jsme již výše zmínili, *Gens Boemica* obsahuje specificky polemický důraz na Krista jako nejvyšší hlavu bojující církve. Toto zdůraznění nalezneme i v Theobaldem uchované odpovědi Cesarinimu tam, kde se polemicky zdůrazňuje, že České království nemusí být mocí sjednoceno s římskou církví, neboť přebývá v lůně pravověrné církve, jejíž hlavou je Kristus.¹⁰⁰

Z Theobaldova vypsání *Husitské války* nevyplývá, že by znal manifest *Gens Boemica*. Jestliže jeho německý překlad husitské odpovědi Cesarinimu přesto obsahuje

97) Srov. *Weil es ewrem hohem Verstand*, in: Z. THEOBALD, *Hußiten Krieg*, s. 381–385.

98) Tamtéž, s. 382.

99) *Gens Boemica* níže, v příloze A, ř. 17–18.

100) Viz *Weil es ewrem hohem Verstand*, in: Z. THEOBALD, *Hußiten Krieg*, s. 383: „[...] das Königreich Böhem (welches/ wie wir bestendig hoffen/ in wahren glauben stehet/ vnd in dem schoß der heiligen Mutter der rechtgläubigen Kirchen ist/ welcher haupt Christus [...]“ a s tím srov. *Gens Boemica* níže, v příloze A, ř. 8: [...] *Cristo, capiti supremo militantis ecclesie* [...].

dvě zcela konkrétní a nápadné narážky na tento manifest, máme text *Weil es ewrem hohem Verstand* za autentický. Proto také není důvod nevěřit údajům o jeho dataci: *Datum Pragae mense Iulio Anno 1431*.¹⁰¹ Cesarini tak musel svůj manifest do Čech vyslat skutečně již onoho 5. července, kdy ještě pobýval v norimberských hradbách. Také druhá, pozdější datace legátova manifestu, dosvědčená pražským rukopisem, může být ovšem autentická.

Jakkoli by se mohlo zdát, že polemická rukavice zůstala bez odezvy ležet na legátově straně, nejspíše tomu tak nebylo. Můžeme očekávat, že Cesarini obdržel odpověď z Prahy již mimo Norimberk, zřejmě ve Weidenu blízko české hranice, kde bylo shromaždiště křížáckých vojsk. Zde je doložen již 16. července, kdy psal do Basileje o průběhu tažení.¹⁰² Z jeho posmutnělého listu vyplývá, že tehdy měl rozhodně jiné starosti než tvůrčím způsobem pokračovat v polemicko-agitační bitvě slov, takže je velmi pravděpodobné, že v reakci na husitské psaní svůj původní list pouze postdatoval a 26. července jej tentokrát z okolí Weidenu odeslal znovu do Čech. A k tomu, aby nezůstal zticha, mohl mít ještě jeden důvod.

V. Druhá linie husitské agitace

Výše popsaná polemika husitských mluvčích s „milovníky římské kurie“ nebyla jedinou linií husitské agitace sledovaných předválečných dnů. Již od dob Františka Palackého je bádání dobře znám „manifest českého národa všemu křesťanstvu“ s incipitem *Vniversis et singulis* z 21. července 1431, který byl doposud považován za jedinou nespornou husitskou reakci na krach chebského jednání. Nás na něm především zaujme, že se neobrací k duchovním jako předešlé dva kališnické listy, ale k světskému publiku zvláště říšských měst. Předkládá mu jednu velkou stížnost na osud květnové schůzky, stížnost „na knížata, arcibiskupy, preláty a doktory“, kteří králi Zikmundovi poradili, aby husitům na koncilu neumožnil svobodné veřejné slyšení o čtyřech pražských artikulech podle nezávislého soudce, ale vyzval je, aby se v této i dalších záležitostech podřídili rozhodnutí a výroku koncilu. Autoři manifestu i tentokrát odmítají podříditi se zaujatým nepřítelům jako čirý nerozum a nespravedlnost a před svými adresáty uvedené biskupy-našeptávače nevybíravě napadají. Líčí jejich zkaženost a dávají jejich životní styl do kontrastu se stylem Kristovým. Aktuálně potom apelují na adresáty svého listu, aby si dobře rozmysleli, zda jim stojí kvůli takovým kněžím a proti „spravedlivým a slušným nárokům Ježíše Krista“ nasazovat své životy.¹⁰³

Přes zjevnou narážku na nadcházející řinčení zbraní je nesporné, že jádro manifestu tvoří husitské stanovisko k chebské schůzce. Potom je zarážející, proč se laické

101) *Weil es ewrem hohem Verstand*, in: Z. THEOBALD, *Hufiten Krieg*, s. 385.

102) *Iohannes de Ragusio, Initium et prosecutio*, s. 98–99, č. 52.

103) K dochování a početným edicím manifestu viz P. SPUNAR, *Repertorium* II, s. 122–123, č. 217. Nicméně již František Michálek BARTOŠ, *Husitika a bohémika několika knihoven německých a švýcarských*, Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná, 1931, č. V, s. 18, upozornil na další opis v Universitätsbibliothek Erlangen, rkp. 642, fol. 222r (bez intitulace). Nižší vycházíme z edice F. PALACKÉHO, in: UB II, s. 228–231, č. 751. Dále srov. F. M. BARTOŠ, *Z publicistiky*, s. 228, pozn. 19; K. HRUZA, *Schrift und Rebellion*, s. 104, pozn. 70.

veřejnosti v Říši předkládá až s dvouměsíčním zpožděním. I to má své pravděpodobné vysvětlení. V případě manifestu z 21. července se nejspíše jedná až o aktualizovanou redakci o něco staršího textu, jehož jediné známé německé znění – vzhledem k cílové skupině se nutně nemusí jednat o překlad – uchoval opět Zachariáš Theobald.¹⁰⁴ Již F. M. Bartoš si povšiml, že obě redakce manifestu se na několika málo místech (pomineme-li rozdílné jazykové mutace) nápadně odlišují. A tyto odchylky a datace „Gegeben in Prag in dem Monat Junio Anno 1431“ v něm opět vyvolávaly pochybnosti o autenticitě Theobaldova textu.¹⁰⁵ Ani tentokrát k nim však není žádný pádný důvod.

Obě verze se odlišují především v tom, že Theobaldův text s incipitem *Allen vnd jeden rechtgleubigen* je v místě, kde se pranýřuje zkaženost našeptávajících biskupů a kněží, obsažnější a barvitější, přičemž nechybí ani apokalyptické motivy.¹⁰⁶ Na druhou stranu chystaná kruciáta je zde zmíněna zatím jen jednou větou.¹⁰⁷ Tím získává na plausibilitě ranější, červenová datace textu, čili datace bližší samotné chebské schůzce. Pro autentičnost obsahu textu i jeho časového určení svědčí také fakt, že podobně ostře husité zareagovali již před rokem na oznámení Fridricha Braniborského, že k slyšení ve věci pražských artikulů, plánovanému na konec dubna 1430 do Norimberka, pro odpor biskupů a kněží nedojde. Především rozezení táborité tehdy bezprostředně zareagovali šířením provokativního manifestu, v němž se snažili dosáhnout požadavku slyšení nevybíravou obsáhlou dehonestací kléru před laickými elitami říšských měst, a tak nepřející duchovní dostat pod „domácí“ tlak.¹⁰⁸ Navíc je zde i paralela s chováním Cesariniho. Jestliže se v době horečných příprav k tažení spokojil 26. července s preposláním svého staršího textu do Čech (a nelze vyloučit, že tak učinil právě i v reakci na husitský manifest z 21. července), je nasnadě, že husitští stratégové se ve vyhrocené atmosféře zachovali podobně a s vědomím nově shromážděného vojska na druhé straně hranice do oběhu vyslali pouze aktualizovaný starší text. Tomu se nakonec dostalo většího dějinného ohlasu.

Při pozornějším sledování předložené argumentace si čtenář mohl povšimnout, že společným jmenovatelem všech čtyř pojednaných husitských textů je kromě tématu svobodného slyšení také jejich společná pražská provenience. Na pražský původ obou částí *Gens Boemica* bylo explicitně poukázáno výše. U husitské odpovědi na Cesariniho manifest Theobald přímo uvádí *Datum Pragae*.¹⁰⁹ V jejím případě nelze zároveň přehlédnout, že se na některých místech do velké míry kryje

104) Viz *Allen vnd jeden rechtgleubigen*, in: Z. THEOBALD, *Hußiten Krieg*, s. 368–375.

105) Datace tamtéž, s. 375. F. M. BARTOŠ, *Manifesty nuncia*, s. 183, pozn. 15, naznačuje, že v případě německého znění se může jednat o Theobaldem interpolovaný překlad manifestu z 21. července.

106) Viz *Vniversis et singulis*, in: UB II, s. 230–231, č. 751, a s tím srov. *Allen vnd jeden rechtgleubigen*, in: Z. THEOBALD, *Hußiten Krieg*, s. 373–374.

107) *Allen vnd jeden rechtgleubigen*, in: Z. THEOBALD, *Hußiten Krieg*, s. 374: „Wo ihr aber durch diese ewre verfuhrische Pfaffen euch lasset auffbringen/ vnd werdet in vnser Land feindlich fallen/ so solt ihr wissen/ das wir mit hülf vnd schutz des allmechtigen [...] vns schützen/ gewalt mit gewalt vertreiben [...]“

108) K tomu nověji D. COUFAL, *Polemika*, s. 255–265.

109) Viz *Weil es ewrem hohem Verstand*, in: Z. THEOBALD, *Hußiten Krieg*, s. 385.

s argumentací druhé linie husitské agitační publicistiky, určené říšskému laickému publiku.¹¹⁰ Zdá se tak, že společný autorský okruh si ušetřil práci a pro červencovou odpověď Cesarinimu zužitkoval mimo jiné o něco starší červnovou redakci manifestu určeného do Říše. U ní Theobald rovněž přímo uvádí: *Gegeben in Prag*.¹¹¹ Dne 21. července se potom „na pomezí Českého království“ k této původní pražské redakci textu v mírně aktualizované podobě přiznali všichni, „kdo přilnuli k evangelické pravdě“.¹¹²

Pravděpodobné vysvětlení nápadného prago-centrismu popsané husitské publicistiky přináší analýza intitulací jejích textů. Všechny mají zemsky stavovský charakter¹¹³ a v tomto ohledu je patrná změna od roku 1430, kdy ještě manifesty odcházejí jménem jednotlivých husitských svazů nebo jejich mluvčích.¹¹⁴ Za uvedenou proměnou můžeme hledat konsolidaci poměrů v řadách stoupců kalicha v Čechách a na Moravě na husitském sněmu v Kutné Hoře v únoru 1431, na němž došlo ke zvolení výboru dvanácti zemských správců z řad husitských pánů, rytířů, zemanů, měst a (polních?) obcí (*ex statu Baronum, Militum, Clientum, civitatum et communitatum ejusdem regni legi Dei adhaerentium*), tedy ze společnosti, která zaštiťuje i námi pojednané texty. Je proto pravděpodobné, že byly vyhotoveny a odeslány s vědomím uvedené prozatímní vlády, jejíž složení ovšem neznáme.¹¹⁵

110) Zde alespoň viz červnový manifest *Allen vnd jeden rechtgleubigen*, in: tamtéž, s. 369: „[...] Als der eingeborne Sohn Gottes der allezeit in dem schos seines himlischen Vaters ist/ in diese Welt kam/ [...] nam Menschliche Natur an sich/ weiset vns mit hand/ mund vnd seinem gantzen leben vielfeltige Lehr eines Gottseligen Lebens/ darunter er fürnemlichen dieser vier stück mit predigen vnd leiblicher beywohnung seinen Jüngern verlassen, wie dann das erste ist: [...]“, a s tím srov. odpověď Cesarinimu *Weil es ewrem hohem Verstand*, in: tamtéž, s. 381: „[...] wie der eingeborne Sohn Gottes vnser Herr Jesus Christus/ in seiner nidrigen gestalt mit den Menschen auff Erden ist umgangen/ viel vnd mancherley heilsame Lehren gegeben/ doch diese vor die fürnemmbsten gehalten/ welche er seiner glaubigen Kirchen nicht allein mit seinem Mund gelehrt/ sondern auch in der That/ durch sein herrliche beywohnung uns zur nachfolg gelassen hat: Erstlich [...]“.

111) Viz *Allen vnd jeden rechtgleubigen*, in: tamtéž, s. 375.

112) Viz *Vniversis et singulis*, in: UB II, s. 231, č. 751.

113) Srov. *Gens Boemica* níže, v příloze A, ř. 47–49: *Barones, nobiles, milites, clientes, ceteri militares, civitatum communitates et presertim tota communitas civitatum Pragensium*, [...], *nomine suo aliorumque incliti huius regni Boemie ac marchionatus Moravie*; červnový manifest *Allen vnd jeden rechtgleubigen*, in: Z. THEOBALD, *Hußiten Krieg*, s. 368–369: „die Senioren der Herren/ Ritter/ die Hauptleute der Gemeinden vnd Städte/ die Eltesten/ Rectores, Richter/ Bürgermeister/ Kriegsobersten/ Befehlichshaber/ vnd gemeine Knechte des löblichsten Königreichs Böhmen/ vnd Marggraffthumbs Mähren“; a jeho upravenou redakci z 21. července *Vniversis et singulis*, in: UB II, s. 228, č. 751: *barones, nobiles, milites, clientes, rectores communitatum, prefecti vrbium, iudices, consules, jurati et ciues totaque communitas Boemice gentis, in regno Boemie pariter et marchionatu Morauiie constituti*.

114) Zde stačí odkázat na uvedené texty v českém překladu ve výboru *Husitské manifesty*, s. 120–170.

115) O sněmu a volbě prozatímní vlády nás stručně zpravuje Mikuláš z Pelhřimova jak ve své *Confessio Taboritarum*, edd. Amedeo MOLNÁR – Romolo CEGNA, Roma 1983, s. 5, tak ve starší *Chronicon Taboritarum*, cap. 21, ed. C. HÖFLER, in: *Geschichtschreiber II*, s. 596–597. K tomu srov. Jiří KEJŘ, *Právní život v husitské Kutné Hoře*, Praha 1958, s. 57–58, kde starší literatura. Složení vlády se hypoteticky pokouší rekonstruovat F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 78, pozn. 4. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 231, předpokládá v jejích řadách převahu obou bratrstev a uvažuje, že její mandát přesahoval roli smírčí komise v náboženských otázkách a také že na rozdíl od předchozích vlád uplatnila své pravomoce.

Souhrnně lze říci, že jednotné vystupování stoupců kalicha vůči cizině na stavovsky zemském základě bylo uplatněno možná již v Krakově,¹¹⁶ zcela jistě v Chebu 1431¹¹⁷ a posléze i v předválečné publicistice červnových a červencových manifestů, třebaže sirotci a jejich spojenci si nadále jednání se Zikmundem nepřáli. Naši analýzou se tak potvrzuje předpoklad Petra Čorneje, že zvolený výbor mimo jiné hájil husitské zájmy vůči zahraničí, zvláště ve vztahu k budoucímu koncilu.¹¹⁸ A jak konečně naznačuje jednotná pražská provenience uvedených textů, již tehdy to byla nejspíše staroměstská kancelář, která – a nutno říci, že logicky – posloužila za centrum zemsky podmíněné písemné komunikace do zahraničí; nejprve ve válečném stavu, od října 1431 s nadějí na mír při rozbíhajících se jednáních s basilejským koncilem.¹¹⁹

VI. „Světské rameno“

Vraťme se však ještě na chvíli do napjatých letních dnů roku 1431. Sledování předválečné agitační hry přiosťřených per v létě 1431 by nebylo úplné,¹²⁰ pokud bychom ponechali stranou krále Zikmunda. Jeho červencový otevřený list do Čech literatura zná ze dvou zdrojů. Již Friedrich von Bezold jej v nedatovaném německém opisu našel ve Státním norimberském archivu.¹²¹ Wilhelm Altmann připojuje v druhém svazku Zikmundových *Regest Imperii* ještě odkaz na německé znění listu (uvažuje o překladu z latiny či češtiny) opět v *Husitské válce* Zachariáše Theobalda, kde se ovšem datuje až do 27. října 1431. Altmann tuto dataci nepřijal a list odhadem předatoval do 5. července, do doby vydání Cesariniho manifestu.¹²² Příliš se ve svém odhadu nezmýlil. V soudobém německém znění se Zikmundův manifest nachází zapsaný také v chebském městském kopiáři s datem 3. července. Přestože jej odtud vydal již roku 1919 Karl Siegl, cenná edice zůstala, zdá se, zatím nepovšimnuta. Na jejím základě si nyní stručně představme Zikmundovo psaní.

116) Pro to by mohla svědčit intitulace v krakovské ceduli, kterou z rkp. SOA Třeboň, A 19, fol. 141r, vydal F. PALACKÝ, in: UB II, s. 207–208: [...] *nos A. B. C. barones Bohemiae et D. E. nobiles et sacerdotes, F. G. consules Pragenses, L. M. civitatum, nostro et omnium ac aliorum nostrae opiniononi adhaerentium nominibus* [...]; nečteme zde ovšem o husitské Moravě, zato se zde připomínají kněží, o nichž později již neslyšíme.

117) Srov. *cedula*, kterou husité předložili v Chebu, UB II, s. 213: *nos barones, capitanei, milites, clientes, civitates et communitates regni Bohemiae et marchionatus Moraviae*.

118) P. ČORNEJ, *Velké dějiny V*, s. 547.

119) K málo probádané úloze dotčené kanceláře srov. alespoň Ivan HLAVÁČEK, *Husitské sněmy*, Sborník historický 4, 1956, s. 94; Týž, *Pražské městské kanceláře a kancelář dvorská v pozdním středověku. Několik marginálií*, in: Osm set let pražské samosprávy, edd. Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek, Praha 2002 (= Documenta Pragensia 21), s. 36. K období po říjnu 1431 srov. např. intitulace v následující staroměstské korespondenci: *Iohannes de Ragusio, Tractatus de reductione Bohemorum*, ed. František PALACKÝ, in: MC I, s. 146, č. 75, a s. 191, č. 92.

120) Výstižný obrat *ludus calamorum* použil již Rudolf URBÁNEK, *Bitva u Domažlic 1431*, in: Týž, *Z husitského věku*. Výbor historických úvah a studií, Praha 1957 (původně a samostatně Praha 1932), s. 139.

121) Viz F. VON BEZOLD, *König Sigmund III*, s. 40, pozn. 1.

122) Viz RI XI/2, s. 181, č. 8674, a Z. THEOBALD, *Hußiten Krieg*, s. 390–391.

Inskripce Zikmundova listu opět odpovídá zemsky stavovskému charakteru intulací husitských textů. Král do Čech i na Moravu sděluje, že se k jeho uším dostala zvěst, jak někteří, kteří by neradi měli mír v království, otevřeně rozhlašují, že chebská jednání skončila jeho vinou a že to byl on, kdo přikázal vojsku táhnout do Čech, aby zde zabíjelo a pálilo chudé lidi a děti. Dušuje se, že to nikdy nechtěl a vždy se snažil jednat, aby vše skončilo dobře; naposledy v Chebu, jak vědí ti, kteří tam byli, a jak také otevřeně uvedl ve svých listech, kde popsal, jak a čí vinou dotčená jednání zkrachovala, kdo byl ten, kdo chtěl nebo nechtěl shodu, a jak byl nucen nechat vojsko táhnout do Čech, aby zde potlačilo nepořádky. Uvedeným pověstem se tedy nemá věřit, neboť on by rád viděl návrat husitů do lůna církve po dobrém. Proto je také na závěr listu naléhavě prosí, aby se znovu vrátili k poslušnosti římské církvi a jeho majestátu. Tehdy ve vojsku naleznou otevřenou náruč legáta Cesariniho a markraběte Fridricha. Komu legát udělí absoluci, tomu odpustí milostivě i král, uzavírá svoji agitaci Zikmund.¹²³

Z listu je dobře patrné, jak král dbá o svůj obraz mírotvorného panovníka a nejenom odmítá nést přímou odpovědnost za započaté vojenské tažení do Čech, ale zpětně také za krach chebské schůzky. Jím zmíněné starší listy do Čech, v nichž se o tom zmínil podrobněji, bohužel neznáme. Máme však svědectví, že zde hlavní vinu, ať již přímo či nepřímou, svalil na duchovní. V díle Zachariáše Theobalda následuje totiž po Zikmundově listu husitská odpověď pánů, rytířů, měst, duchovních i světských osob České koruny, kteří králi jasně sdělují, že nejenom od svých poslů, ale také z jeho listů poznali, že to byli duchovní, kdo ho špatně informoval („vbel vnterrichten“) a přemluvil ho, aby jim neumožnil vyjevit „Boží pravdu, kterou učí“, ale naopak je od této pravdy odvedl a sjednotil je s římskou církví. Husité opět upozorňují, že takový postup je proti božskému i světskému právu, a sdělují, že i nadále nemohou poslouchat krále ani církve, jestliže jim nechce zjednat řádné slyšení o jejich víře. Raději se budou bránit a spoléhat na Boží pomoc.¹²⁴

Od strategií husitské politiky se tak opět dozvídáme, proč obě výše popsané linie husitské předválečné propagandy, ať již přímo či nepřímou, ostře zaútočily v souvislosti s chebskou schůzkou na vysoký duchovní stav, zatímco světskou moc v podstatě líčí jako oběť zatvrzelé politiky prelátů. A jestliže se Zikmund, jak ukazuje jeho manifest, takovému vnímání role světského ramene v celé kauze nebránil, husitští politici i král si během válečných příprav zjevně ponechávali volné ruce k dalšímu společnému jednání.

Taková možnost se skutečně naskytla nedlouho před 30. červencem, kdy obě znepřátelená vojska stále ještě setrvala na svých pozicích v blízkosti zemské hranice. Tehdy Zikmund z Norimberka ujišťoval Oldřicha z Rožmberka, že jím zprostředkovaný návrh jednání obratem přeposlal Fridrichovi Braniborskému. Protože byl však současně přesvědčen o dobré válečné kondici Fridrichova vojska, doufal,

123) Viz K. SIEGL, *Briefe und Urkunden*, s. 14–15, č. 82; list je adresován: „[...] allen herrn, rittern, rittermessigen briefen, gemeynen, steten herrn und allen leuten und personen, geistlichen und werntlichen, des konigsreichs zu Behem und der marggraff sey zu Merhern [...]“.

124) Z. THEOBALD, *Hušíten Krieg*, s. 391–392.

že se markrabě nedá zviklat.¹²⁵ Podle jiné, o něco mladší zprávy to byli táborité, kdo napsal knížatům do jejich ležení a vyslovil přání, aby král zajel vyjednávat přímo k nim. Zikmund údajně knížatům odpověděl, že dál než do Chebu nebo Lokte nepojede,¹²⁶ a je pozoruhodné, že alespoň podle jedné listiny – podle jiných však nikoliv – se v Chebu skutečně 3. srpna dosvědčuje.¹²⁷ Zikmund se tak ve vypjaté situaci zachoval v podstatě neutrálně, přičemž zodpovědnost za finální rozhodnutí a s ním spojené riziko opět chytře ponechal jiným.¹²⁸ Prozíravá přítomnost papežského legáta u vojska ale stěží mohla dovolit jinou reakci velitelů než 1. srpna vydat povel k překročení hranic. Pomoci jim mohly i zvěsti z opačného tábora, že husitská vojska se kvůli spíži hnula od hranic směrem do vnitrozemí.¹²⁹

Vraťme se však ještě k Zikmundovu červencovému manifestu. Již jsme se zmínili, že v *Huſiten Krieg* Zachariáše Theobalda je datován do 27. října, a do října se zde také datuje husitská odpověď, kterou známe jen odtud.¹³⁰ Zatímco v jejím případě nemáme žádný důvod zpochybňovat přímou vazbu k Sieglem vydanému královu textu z 3. července, neboť slova o obraně dosvědčují vědomí nastávajícího ohrožení, v případě Theobaldem uchovaného znění Zikmundova listu se již takové pochyby vkrádají. Na základě detailního srovnání Sieglova a Theobaldova znění sice nejprve musíme konstatovat jejich zjevnou a rozsáhlou shodu, když obě nejprve tlumočí Zikmundovo ohrazení proti pověstem, že nese vinu na krachu chebské schůzky

125) Srov. *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* I, ed. Blažena RYNEŠOVÁ, Praha 1929, č. 187, s. 126–127: „A ten kus o teidinky, ten sme ihned markrabí bramburskému psali a list tvój jemu poslali, aby se ō tom uměl richtovati; a ufáme, že se nedá podtrhnúti.“

126) Informativní list Kiliána von der Mosel, zpravodaje velmistra řádu německých rytířů, vydal s nepravděpodobnou datací F. PALACKÝ, in: UB II, s. 237–238, č. 760, zde s. 238: „Ouch zo hatten dy thaborn zcu den Fursten In daz heer geschickt vormochten sy den Konig daz her zu in In daz feld czoge sy hofften sy welden redeliche teydingk teydingen, da schreyb der Konig den fursten wider her welde gein Egre komen adir czu Elbogen vnd furbaz welde her nicht, daz brochen dy fursten uff vnd czogen ir strasze.“ F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce* II, s. 91, pozn. 44, mlčky datuje do 14. srpna; srov. také A. MOLNÁR, *Chebský soudce*, s. 15, pozn. 57.

127) Podle Heinricha GRADLA, *Geschichte des Egerlandes (bis 1437)*, Prag 1893, s. 386, pozn. 3, to dosvědčuje králova originální listina, vystavená 3. srpna v Chebu, uložená v městském archivu ve Wundsiedlu. Odtud čerpá i A. MOLNÁR, *Chebský soudce*, s. 15. Na druhou stranu *Regesta Imperii* XI/2 žádný takový Zikmundův chebský pobyt nedosvědčují, srov. zvl. č. 8778–8779, datovaná do 3. srpna 1431 v Norimberku.

128) Jestliže v centru pozornosti obou zpráv je král Zikmund a jestliže z Kiliánova listu vyplývá, že velmistra informoval na základě novinek jednoho z účastníků tažení, které se od něj dozvěděl již 8. srpna, je pravděpodobnější, že obě zprávy svědčí o jednom a téměř návrhu jednání, který padl již na konci července; takto soudí i F. VON BEZOLD, *König Sigmund* III, s. 143. R. URBÁNEK, *Bitva u Domažlic*, s. 142–143, potom právem zdůraznil, že Prokop Holý chtěl vyjednávat právě jen se Zikmundem, protože pouze král mohl být zárukou kompetentních negociací (o svobodném slyšení-disputaci). Proti tomu F. M. BARTOŠ, naposledy v *Husitské revoluci* II, s. 89 a 91, uvažuje o dvou časově oddělených návrzích, přičemž do centra pozornosti staví markraběte Fridricha; podobně A. MOLNÁR, *Chebský soudce*, s. 15, a F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 165. P. ČORNEJ, *Velké dějiny* V, s. 554, v této souvislosti pouze zmiňuje, že Fridrich jednání preferoval do poslední chvíle.

129) K vlastní kruciátě srov. F. VON BEZOLD, *König Sigmund* III, s. 143–158, a dvě základní studie: R. URBÁNEK, *Bitva u Domažlic*, s. 135–157; F. M. BARTOŠ, *Husitské vítězství u Domažlic r. 1431*, *Minulost Západočeského kraje* 3, 1964, s. 146–155. Nověji F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce* III, s. 240–242, a P. ČORNEJ, *Velké dějiny* V, s. 552–557.

130) Viz Z. THEOBALD, *Huſiten Krieg*, s. 392: *Datum Pragae mense Octob. Anno 1431.*

a že přikázal táhnout do Čech pálit a zabíjet. Po králově výzvě k návratu k římské církvi se však začínají oba texty rozcházet. Zatímco u Sieglem vydaného znění král vyzývá k poddání se duchovnímu i světskému vůdci vojska, v Theobaldově znění Zikmund žádá, aby se husité ukázali na koncilu. Pokračuje, že tam naleznou legáta Cesariniho a jeho zástupce Fridricha Braniborského, jemuž byla udělena plná moc, aby všechny, kteří budou vysláni z Čech k osvětlení své víry, vzal pod svou a královu ochranu. Zikmund deklaruje husitským poslům podporu a také slibuje, že vše, co bude (na koncilu) dohodnuto, obratem potvrdí, a ve všem se bude chovat tak, aby si byli jisti, že je jejich králem.¹³¹

Je zřejmé, že taková výzva mohla přijít až po rozpadu kruciáty, po změně Cesariniho politiky,¹³² takže u Theobalda je se vši pravděpodobností uchován jiný, mladší Zikmundův list českým a moravským husitům. A soudím tak i přesto, že král v něm stále ještě cítil potřebu na starším základě zdůraznit, že za krach chebských jednání nemohl a že k souhlasu s kruciátou byl donucen vnějšími okolnostmi. Theobaldem uvedený údaj o vydání listu v Norimberku 27. října 1431 je nicméně nedůvěryhodný.¹³³ Zikmund se tehdy již ve městě nezdržoval, neboť 1. září odtud nastoupil římskou jízdu za císařskou korunou.¹³⁴ To je také zřejmě důvod, proč markrabě Fridrich v listu vystupuje jako Zikmundův plnomocný zástupce ve věci koncilu.¹³⁵ Nebylo by proto vhodnější, aby Zikmundův list s výzvou k nastoupení cesty do Basi-leje odešel spíše než koncem října již koncem srpna? To je otázka, která však již náleží jinému bádání.

VII. Závěr

Předložená analýza nepotvrdila chronologické ani literární zařazení *Gens Boemica* tak, jak se o ně pokusili A. Molnár s F. M. Dobiášem. Z formálního hlediska jsem dospěl k závěru, že se jedná o soubor dvou manifestů, které tvoří organický celek s důrazem na apel, polemiku a deklaraci. Z hlediska historického určení textu bylo předloženo hned několik důvodů, proč jej považovat za doposud nerozpoznanou husitskou reakci na krach mírových jednání krále Zikmunda a dalších předních mužů Říše se zástupci husitů v Chebu v květnu 1431. První část *Gens Boemica* apeluje pod dojmem nepříznivého vývoje schůzky na „milovníky římské kurie“, aby nebránili husitskému požadavku veřejného svobodného slyšení na skutečně všeobecném koncilu. Část druhá deklaruje čtyři pražské artikuly s jejich obhajobou. Formálně odpovídá manifestům s pražskými artikuly z let 1420–1421, co do obsahu

131) Tamtéž, s. 390–391: „Wir vermanem vnd rathen auch euch trewlich/ das ihr euch zu der heiligen Römischen Kirchen bekehret/ vnd in dem Concilio erscheinet. Denn da werdet ihr finden den Erwürdigen in Gott Vater Herrn Cardinal [...] auch vnsern Verwalter [...] Herrn Fridericum Marggraffen zu Brandenburg/ dem wir völligen gewalt gegeben haben/ das er alle die/ so aus Böhmen sollen geschicket werden zu erklerung ihres Glaubens/ in seinen vnd vnsern schutz neme/ [...].“

132) K tomu srov. nověji např. B. STUDDT, *Papst Martin V*, s. 698–699.

133) Viz Z. THEOBALD, *Hußiten Krieg*, s. 391: „Datum Nürnberg im Jahr Christi 1431. 27. Octob. vnser Reichs des Vngarischen in 45, des Böhmischen in 11, des Römischen in 21.“

134) O zahájení římské jízdy srov. nověji J. K. HOENSCH, *Kaiser Sigismund*, s. 371–375.

135) Viz výše, citaci v pozn. 131.

však tvoří jejich doposud neznámou redakci, jakkoli fragmentární. Představuje tak nové cenné svědectví, že spojnic mezi pražskými manifesty z počátku dvacátých a třicátých let bylo více, než se předpokládá.¹³⁶ Ostatně deklarativní část *Gens Boemica* s pražskými články v červnu 1431 právem připomíná atmosféru ohrožení a vzdoru, která panovala v obležené Praze v červenci 1420. A konečně podobné rozpoložení mohlo o několik desítek let později přimět k opisu manifestu i výše uvedeného písaře doby poděbradské.

Zapadlý pražský manifest *Gens Boemica* nezaujme pouze nově získanou identitou, ale vrhá rovněž nové světlo na známé nebo dosud přehlížené texty z léta 1431, které převážně unikátně zachoval ve svém díle *Hußiten Krieg* Zachariáš Theobald.¹³⁷ Manifest nejenom dokládá, že známý list legáta Cesariniho je z větší části skrytou agitační polemikou proti němu, ale svědčí také pro autenticitu Theobaldem zachované husitské odpovědi Cesarinimu. Husitská literární propaganda nebyla ovšem v předvečer křížáckého tažení obrácena pouze k úzkému okruhu legáta Cesariniho. Druhá linie husitské agitace cílila na světské publikum v Říši, z něhož se rekrutovala katolická armáda. Obdobná zemsky stavovská intitulace a společná pražská provenience husitských textů potom nejspíše odráží novou situaci v zemi po kutnohorském sněmu 1431, kdy došlo k volbě dvanáctičlenné zemské vlády. Manifest *Gens Boemica* je tak mimo jiné jedním z raných svědků konstituování zemské reprezentace, která za husitskou stranu povede jednání o kompakтата.¹³⁸

Polemická zahrocenost husitské publicistiky proti duchovním zároveň ponechávala volný prostor dalším jednáním se „světským ramenem“, zvláště když král Zikmund cítil potřebu znovu 3. července do Čech vyslat signál, že to není on, kdo nese vinu za přerušená jednání v Chebu. Jakkoli Prokop Holý ještě předtím, než došlo k měření sil, Zikmundovi jednání nabídl a král je přímo nezavrhl, z pohledu papežského legáta a předsedy basilejského koncilu Juliána Cesariniho zde žádný prostor k jednání o víře nebyl. Obrat přinesl až 14. srpen roku 1431.¹³⁹

136) Srov. K. HRUZA, *Schrift und Rebellion*, s. 102.

137) Viz schema níže, v příloze C.

138) K tomu srov. výklad Josefa VÁLKY, *Moravský komentář k Hlaváčkovým „Husitským sněmům“*, in: *Historia docet*. Sborník k 60. narozeninám prof. Dr. Ivana Hlaváčka, edd. Miloslav Polívka – Michal Svatoš, Praha 1992, s. 520–525.

139) Studie vznikla v rámci projektu GA ČR P405/12/G148 *Kulturní kódy a jejich proměny v husitském období*.

PŘÍLOHA A

Pražský manifest „*Gens Boemica*“ (editio critica)

[červen 1431, Praha]

Český národ apeluje na římskou kurii a její ctitele, aby se smířili s nejvyšší hlavou bojující církve, Kristem, a svatým Petrem, neboť z takového smíru jim vzejde pravý mír a pokoj. Autoři sdělují, že o to s nasazením svých životů a statků usilovali, když kvůli reformě církve žádali, aby jim bylo umožněno bezpečné slyšení za účelem dokázání, odůvodnění a veřejného vyhlášení čtyř artikulů. Stěžují si, že dosud se jim ho nepodařilo získat, i když bez něj nebude možné odstranit vzniklé nepřijemnosti. Oznamují, že z důvěryhodného zdroje se doslechli, jak jistí „rozsévači koukole“ ve snaze narušit mír zpravili světské rameno, aby jim veřejné slyšení umožněno nebylo, jestliže dříve neupustí od uvedených článků, odsouzených kostnickým koncilem, a nesjednotí se s církví. Autoři to odmítají s tím, že zastávané články jsou založené na Božím zákoně a že i koncil se mohl mýlit, jestliže posléze sesadil svého svolavatele, papeže Jana XXIII. Zároveň odmítají svěřit celou záležitost do rukou svých nepřátel. Proto i nadále žádají takové slyšení, při němž, cokoliv by bylo dokázáno z Písma svatého a výroků svatých doktorů, kteří se na něm pravdivě zakládají, to má být oběma stranami přijato. Až z toho vzejde jednota, láska a mír. Následuje samostatné vyhlášení a odůvodnění čtyř pražských artikulů.

Dochování: Opis v rukopise Národní knihovny České republiky Praha, III G 16, fol. 62rv.

Ediční poznámka: Vydávaný text sestává ze dvou částí: z vlastního manifestu a z připojené samostatné deklarace čtyř pražských artikulů, která je ovšem v rukopisné předloze fragmentární a omezuje se pouze na první článek. Protože jsme výše dokázali, že předloha edice byla opsána až v druhé polovině 15. století, písařovy dodatečné zásahy do textu, které jdou nad rámec pouhé korektury opisu, považujeme za interpolace a uvádíme je v připojeném textově kritickém aparátu. Jazyk aparátů je latinský. Při přepisu jsme vycházeli z Pravidel pro transkripce latinských rukopisných textů Bohumila Ryby.

|| Quatuor articuli legis Dei, pro quibus Boemi se opposuerunt

62r

Gens Boemica, ewangelice legis zelatrix et yppocritarum Cristi eiusque appostolorum vestigia deserencium pro posse reductrix, inter cuncta mentis sue desideria hoc maximum ac potissimum esse affirmat, quod Romana curia Cristi, veri Dei et veri hominis, ewangelium non contempnat, sed omni propria voluntate postposita, prout dignum creditur, ipsum tueatur et defendat verbo, vita et moribus.

1 Quatuor] Pro *praepositum manu eadem*; opposuerunt] optant audienciam generalem *additum manu eadem* || 3 Gens] Quia igitur *suprascriptum manu eadem*

Hoc enim faciens Cristo, capiti suppremo militantis ecclesie, et beato Petro, eius vicario, reconciliaretur fide et ritu laudabili serviendo. Et ex hoc eidem curie pax
10 vera et tranquillitas honesta indubie largiflua perveniret, sicut ante recessum ipsius manifestum a preceptis salutaribus oppositum contingebat.

Quod ut ad actum duci possit, totis viribus et omni conatu iuxta status nostri exigenciam laboravimus summoque studio anhelavimus, nos exponendo periculis
15 maximis corporum atque rerum, postulantes precum instancia magna et cum diligencia excellenti nobis audienciam concedi fraternam sufficientem et securam ad probandum, iustificandum et ad publice propallandum articulos 4^{or}, quos pro fide tenemus et tenere intendimus. Sed proch dolor pastoribus gregis Dominici dormientibus variaque impedimenta hiiis, qui ad hoc conarentur, ingerentibus illos usque in presens prosequi et deducere non valemus.

Sciant igitur et cognoscant omnes et singuli curie Romane cultores, quod totis conamur viribus pro reformatione ecclesie prefate audienciam publicam ad hoc
20 condecensem obtinere affectantes, sine qua non videtur nobis possibile ista, que currunt inconveniencia, sedari posse aut sopiri. Et quoniam, ut audivimus veridico relatu, zizanie seminatores pacem veram et tranquillam turbare volentes brachium informant seculare, quod nobis nulla audiencia publica sit prestanda, nisi prius a propositis articulis cedamus, quia sunt per concilium Constanciense condempnati, et incorporemur atque reconciliemur ecclesie etc. Sed quare reconciliari aut incorporari debeamus, cum non excidimus ab ecclesia per hoc, quod illos articulos
25 in lege fundatos tenemus, nec ab obediencia per hoc recessimus Deo in hoc magis obedire volentes? Quod autem adducitur concilium Constanciense non mirum, nam et illud errare potuit, sicut et papam Iohannem 23^m constat esse hereticum et variis criminibus irretitum, ut per prefatum concilium super eo est deductum. Et tamen illius concilii primus auctor fore credebatur. Dum ergo caput egrotat, cetera membra langwent. Insuper, ut causam suam Boemi dent et comittant iudicio prelatorum
30 futuri concilii, si tamen erit. Quid incompetencius eorum iudicio adquiescere, qui non solum illorum articulorum sunt contemptores, sed et condempnatores? Et quid inconveniencius causam iustissimam et ewangelicam in manus adversancium tradere in hac parteque condescendere et consentire?

Amovere igitur istud volentes sinistrum et irrationabile de cordibus fidelium
40 significamus et certificamus nos nobisque adherentes hoc animo atque voto audienciam generalem cristianorum optare talem, ut quicquid ibidem ex lege et Scriptura sacra sentenciisque doctorum sanctorum in ea se veraciter fundancium probatum et deductum fuerit, illud tam a nobis, quam a parte nobis adversa teneatur et suscipiatur. Nam hoc iustum est, sanctum et condignum; per hoc etenim firma
45 unio et fraterna caritas utrorumque atque pax beata sequeretur.

| Barones, nobiles, milites, clientes, ceteri militares, civitatum communitates et
62v presertim tota communitas civitatum Pragensium, capitalis regni Boemie, nomine suo aliorumque incliti huius regni Boemie ac marchionatus Moravie.

50 Quatuor articulos in lege divina solemniter fundatos graciose amplectimur ac devote eosdemque sive per mortem sive per vitam defensare cum sibi adherentibus

24 zizanie seminatores] cfr Matth. 13, 25 || 31/32 papam – deductum] cfr *Magnum oecumenicum Constantiense concilium* IV, ed. Hermann VON DER HARDT, Francofurti – Lipsiae 1699, col. 237–253; *Acta concilii Constanciensis* III, ed. Heinrich FINKE, Münster i. W. 1927, p. 157–209 || 33/34 Dum – langwent] cfr *Proverbia sententiaequae latininitatis medii aevi* I, ed. Hans WALTHER, Göttingen 1963, n. 6450 ||

48 tota] magistri civium, consules et scabini totaque *additum in margine manu eadem* || 56 Euntes] Eundum *ms.*

proponimus et, ut ad effectum ducantur, instare divino suffragante auxilio sinceriter intendimus. Et sunt per ordinem isti infra scripti:

- Primus, quod verbum Dei per regnum Boemie ac marchionatum Moravie libere
 55 et sine impedimento ordinate a sacerdotibus Domini predicetur et alias nuncietur
 iuxta sententiam Salvatoris Marci ultimo: *Euntes in mundum universum predicate*
ewangelium omni creature, et Mathei ultimo. Nam secundum Appostolum *verbum*
Dei non est alligatum, sed orandum est secundum eundem, ut sermo Dei currat et
 clarificetur ubique, ut dicitur 2^a ad Tesselonicenses 3°. Et loqui lingwis propriis ac
 60 etiam aliis in ecclesia Dei nemo debet prohibere, ut dicitur prima ad Corinthios 14°.
 Nam omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad
 corripiendum, ad erudiendum in iusticia, ut perfectus sit homo Dei et *ad omne opus*
bonum instructus, 2^a ad Tymotheum 2°. Precipit etiam Appostolus eidem discipulo
 Tymotheo: *Predica verbum, insta opportune importune, argue, obsecra, increpa*
 65 *in omni paciencia et doctrina*. Et infra: *Tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac*
ewangeliste, ministerium tuum imple. Hec auctoritates Nove legis sunt roborantes
 et fundantes articulum primum. Et ad idem scripture Veteris legis sunt sonantes,
 Ysaie 58: *Clama, ne cesses, et quasi tuba exalta vocem tuam et annuncia populo*
meo scelera eorum et domui Iacob peccata eorum. Eiusdem 40: *Vox Domini dicentis:*
 70 *Clama. Et dixi: Quid clamabo? Omnis caro fenum etc.* Et infra: *Super montem excelsum*
ascende, tu, qui ewangelisas Syon. Exalta in fortitudine vocem tuam, qui ewangelisas
Ierusalem. Exalta et noli timere. Item Ezechielis 3°: *Fili hominis, speculatorem dedi*
te domui Israel. Et audies de ore meo verbum et annunciiabis ex me. Si dicente me
 75 *ad impium: Morte morieris, non annunciiaveris ei, neque loquutus fueris, ut avertatur*
a via sua impia. Ipse quidem in iniquitate sua morietur, sangwinem autem eius de
manu tua requiram. Ad idem est illud Ezechielis 33°: *Quod si speculator viderit*
gladium venientem, et non insonuerit buccina et populus se non precustodierit
veneritque gladius et tulerit de eis animam. Ille quidem in iniquitate sua captus
 80 *est, sangwinem autem <eius> de manu speculatoris requiram*. Glosa interlinearis
 Gregorii: Quia tacuisti et noluisti esse sollicitus in predicacione particeps, eris in
 dampnacione. Gracia cuius in persona talium dicitur Ysaie 6to: *Ve michi, quia tacui*.
 Item Ione primo: *Factum est verbum Domini ad Ionam, filium Amathy, dicens: Surge*
et vade in Niniven, civitatem grandem, et predica in ea predicacionem, quam ego
 85 *loquor ad te*. Item Ieremie 7°: *Verbum, quod factum est ad Ieremiam a Domino,*
dicens: Sta in porta domus Domini et predica ibi verbum istud etc. Item Levitici
 X^o: *Habebitis scienciam discernendi inter sanctum et prophanum, inter pollutum et*
mundum doceatisque filios Israel omnia legitima mea, que loquutus est Dominus ad
 90 *eos per manus Moysi*. Et Deuteronomii 31°: *Leges verba legis huius coram omni Israel*
audientibus eis. Sequitur: *ut audientes discant et timeant Dominum Deum nostrum*
et custodiant et impleant omnes sermones legis huius. ///

56/57 Euntes – creature] Mc. 16, 15 || 57 Mathei ultimo] cfr Matth. 28, 19; 57/58 verbum – alligatum] II Tim. 2, 9 || 58/59 orandum – ubique] cfr II Thes. 3, 1 || 59/60 loqui – prohibere] cfr I Cor. 14, 39 || 62/63 ad²] – bonum] II Tim. 2, 21 || 64/65 Predica – doctrina] II Tim. 4, 2 || 65/66 Tu – imple] II Tim. 4, 5 || 68/69 Clama – eorum²] Is. 58, 1 || 69/70 Vox – fenum] Is. 40, 6 || 70/72 Super – timere] Is. 40, 9 || 72/76 Fili – requiram] Ez. 3, 17–18 || 76/79 Quod – requiram] Ez. 33, 6 || 80/81 Quia – dampnacione] non inveni || 81 Ve – tacui] Is. 6, 5 || 82/83 Factum – ea] Ion. 1, 1 || 83/84 predicacionem – te] Ion. 3, 1 || 84/85 Verbum – istud] Ier. 7, 1–2 || 86/88 Habebitis – Moysi] Lev. 10, 10–11 || 88/90 Leges – huius] Deut. 31, 11–12

79 eius] *addidi secundum Vulgatam* || 90 huius] *hic scriba desinit et notat*: Alii articuli tres habentur ante, folio XVII°. Secundum, quod sacramentum divinissime eukaristie etc.

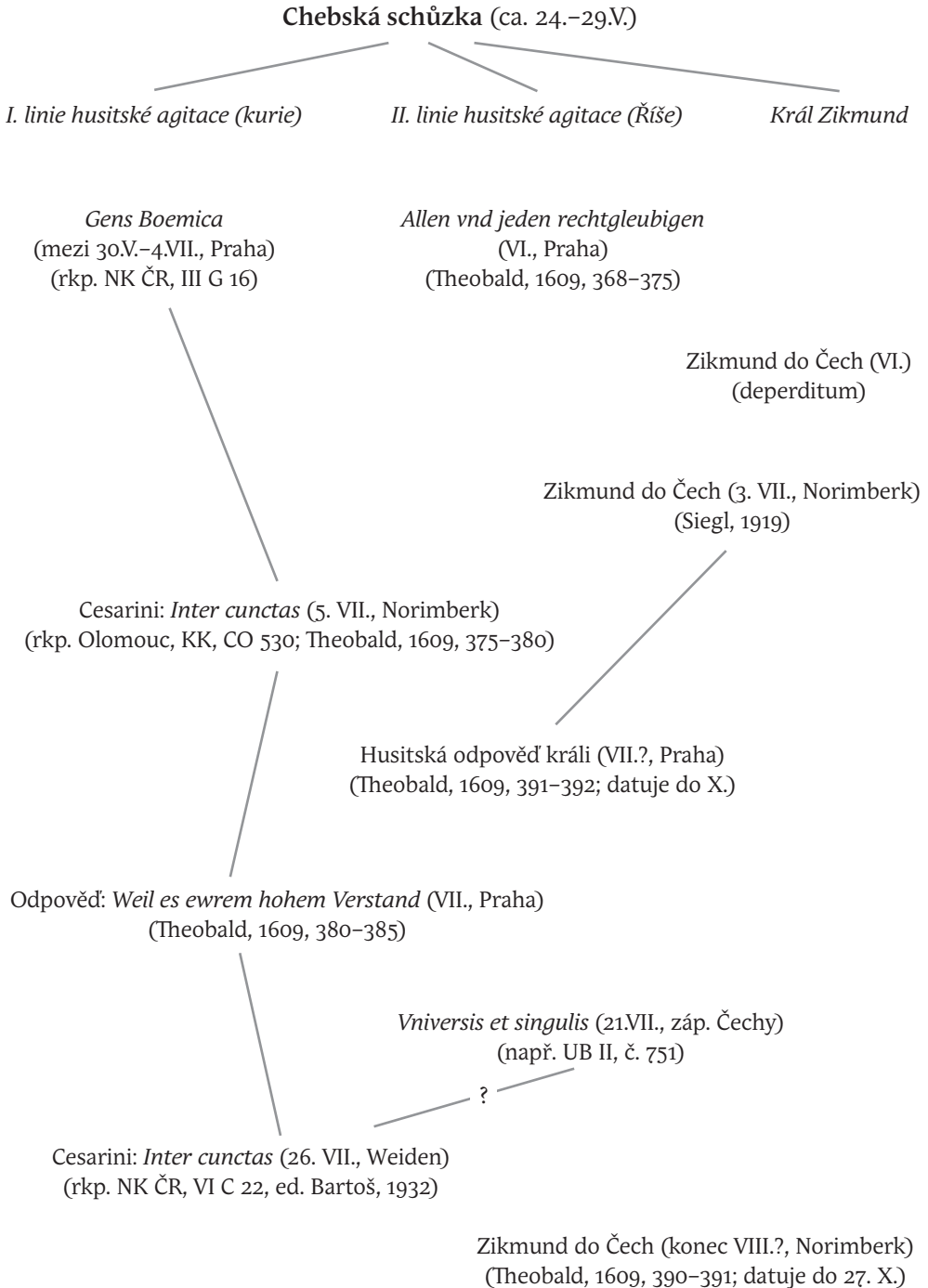
PŘÍLOHA B

Kolace olomouckého rukopisu Cesariniho manifestu s edicí Bohumila Ryby

Předsazená čísla v lemmatu odkazují na číslo strany a pořadí řádků Rybovy edice manifestu, který vydán in: Strahovská knihovna 14–15, 1979–1980, s. 6–9. Sigla *O* – Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, Knihovna metropolitní kapituly, CO 530, fol. 157^r–159^r; *S* – Knihovna Královské kanonie premonstrátů na Strahově Praha, inv. č. 125/zl.; *U* – Národní knihovna ČR Praha, VI C 22, fol. 175^v–176^v. Užitě zkratky: marg. – margine; om. – omisit. Zjevné písarské chyby neuvádím.

6/40 sancte] sacrosancte *O* || 6/40 tituli] *in marg.* *U, om. S* || 6/42 nostre mentis] mentis nostre *O* || 6/42–43 esse affirmamus] affectamus esse *O* || 6/43 preclarum] preclare *O* || 6/44 quo eidem] hoc idem *O* || 6/46 solebat] solebant *O* || 7/1 ut – posset] autem evenire possit *O* || 7/4–5 domini – exponere] Domini nostri Iesu ponere *O* || 7/6 quia] quoniam *O* || 7/10 eorum] ipsorum *O* || 7/13 pacem quietem] pacem et quietem *O* || 7/15 regnicole] regnicole propter dictas et *O* || 7/16 consuetas] insuetas *O* || 7/16 nobiscum se] se nobiscum *OU* || 7/16–17 antea solebant] antea facere solebant *O* || 7/21 ut audacter] audacter ut *O* || 7/23 ulla] nulla *O* || 7/26–27 deordinaciones relinquere] derelinquere deordinaciones *O* || 7/27 reverti] converti *O* || 7/29 conciliati] reconciliati *O* || 7/31 divisi] divisos *O* || 7/33 dividi sibi] sibi dividi *O* || 7/35 facta – fames] fames facta est *O* || 7/36 amplexantes] amplectentes *O* || 7/40–41 eiusdem matris] matris eiusdem *O* || 7/42 deum – dominum] redemptorem Dominum nostrum *O* || 7/44 dilectissima] dilectissimos *O* || 7/45 Ipsi] Et ipsi *O* || 8/3–4 fraternum] fratrum *O* || 8/8 Numquid] Nunc quid *O* || 8/11 omnes] homines *O* || 8/13 vastent] vastant *O* || 8/14 Bohemie regno] regno Bohemie *O* || 8/14 Bavaria] Barbaria *O* || 8/17 quam] quas *O* || 8/24 Hac] Ac *O* || 8/24 ac] aut *O* || 8/25 offerimus] offeramus *O* || 8/26 acceptent] acceptant *O* || 8/28 Invidit] Invidet *O* || 8/29 cultu] cultui *O* || 8/29 religione] et religione *O* || 8/31 Nec] Non *O* || 8/32 et] ac *O* || 8/34–35 doctores] doctores omnes *O* || 8/43 omnes alii] alii omnes *O* || 8/46 cum eadem] tenendam *O* || 9/2 que] quantus *O* || 9/4 redire] redigere *O* || 9/5 gratiam – benignitatem] gratiam benignitatem et *O* || 9/7 preciosum] preciosissimum *O* || 9/8 quo] qui *O* || 9/11 in – sexta] Nurenberg die quinta mensis *O* || 9/12 patris] sanctissimi patris *O* || 9/13 anno primo] anno anno primo etc. *O*

PŘÍLOHA C
 Schema předválečné komunikace roku 1431

SUMMARY

***Ludus calamorum*. Hussites, Cesarini and Sigismund before the battle at Domažlice in the new light of the forgotten Prague manifesto**

The work analyses in detail the unpublished text, preserved in the manuscript of the National Library of the Czech Republic in Prague, III G 16, fol. 62rv. The analysis did not prove its chronological or literary classification as was attempted by earlier research. From a formal perspective, it is a collection of two manifestos, which form an organic whole with an emphasis on appeal, polemics and declaration. This collection was written by an unknown scribe into an already bound manuscript in the second half of the 15th century, apparently in the 1460s or 70s, likely from an interest in the history and monuments of early Hussite (esp. Hus') and anti-Hussite literature. This interest of his was most likely motivated by the declaration of a new crusade against George of Poděbrady in the late 1460s.

In terms of the contents of the text, it is an as-yet unexpected reaction to the collapse of peace talks between King Sigismund and the representatives of the Hussites in Cheb in May 1431. The first part of *Gens Boemica* appeals under the impression of the adverse development of the meeting at the *cultores* of the Roman curia that they not block the Hussite demand of a public, free hearing on the articles of Prague. The second part of *Gens Boemica* comprises the declaration of the four articles of Prague with their defence, which in the preserved manuscript is limited only to the demand for the freedom of preaching God's word. It formally corresponds to the manifestos with the articles of Prague from 1420/1421, which however in terms of contents forms an as-yet known redaction.

The importance of the Prague manifesto *Gens Boemica* does not lie only in its simple existence, but also in that it casts new light on known or previously overlooked texts from the summer of 1431, mainly amassed and issued by Zacharias Theobald in his work *Hußiten Krieg*. What is especially valuable is the finding that the well-known manifesto by legate Cesarini is in fact an indirect, tendentious polemic against *Gens Boemica*. Similar land estate intitulation and also the common Prague provenience of the Hussite tendentious texts from the summer of 1431 most likely reflect the situation in the land after the diet of Kutná Hora from the beginning of the same year, when the election of a twelve-member land Hussite government was elected. The newly identified manifesto *Gens Boemica* is thus one of the early witnesses of the constitution of a land partner into the future discussions on the compacts. The fact that the investigated Hussite publicity appeared exclusively against the spiritual left a free scope for possible negotiation with the secular arm. The final analysis is therefore devoted to Sigismund's letters to Bohemia and his stances.

The study has attached in the form of appendixes a critical edition of the manifesto *Gens Boemica*, a comparison of the Olomouc manuscript of Cesarini's manifesto with his edition and the scheme of the tendentious publicity from the period before the Battle at Domažlice.